

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права,
європейської та
євроатлантичної інтеграції

Спеціальність 293 «Міжнародне право»
Освітня програма 293.00.01 «Міжнародне право»

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Студентки 4 курсу
денної форми навчання
Самченко Діани Олександрівни

Науковий керівник: доцент
кафедри міжнародного права,
європейської та
євроатлантичної інтеграції,
к.ю.н., старший науковий
співробітник, Ворошилова Інна
Валеріївна

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА.....	7
1.1 Поняття, ознаки та класифікація неурядових екологічних організацій: ключові функціональні особливості	7
1.2 Основні функції, цілі та напрями діяльності неурядових екологічних організацій	15
1.3 Міжнародні неурядові організації як суб'єкти міжнародного екологічного права.....	22
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА.....	27
2.1 Проекти та програми неурядових організацій у вирішенні глобальних екологічних проблем.....	27
2.2 Правове регулювання участі неурядових організацій у розробці і реалізації міжнародних екологічних договорів.....	37
2.3. Аналіз практичної діяльності провідних міжнародних екологічних НУО	44
РОЗДІЛ 3 РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ	48
3.1. Правове регулювання діяльності міжнародних екологічних НУО в Україні	48
3.2. Участь українських НУО у міжнародних екологічних ініціативах: внесок у боротьбу з глобальними викликами.....	63
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин екологічні проблеми набули глобального характеру, становлячи серйозну загрозу для сталого розвитку людства та існування біосфери. Зміна клімату, втрата біорізноманіття, забруднення Світового океану, повітря та ґрунтів вимагають скоординованих дій не лише на рівні держав, а й за активної участі інших суб'єктів міжнародного права та міжнародних відносин. У цьому контексті неурядові організації (НУО) відіграють дедалі вагомішу роль у формуванні, розвитку та імплементації норм міжнародного екологічного права (МЕП). Вони виступають каталізаторами суспільної думки, джерелами незалежної експертизи, активними учасниками міжнародних переговорних процесів, механізмами контролю за дотриманням екологічних стандартів та захисниками екологічних прав.

Незважаючи на визнання їхньої значущості, міжнародно-правовий статус НУО у сфері МЕП, механізми їхньої участі в міжнародній правотворчості та правозастосуванні, а також обсяг їхніх прав та обов'язків залишаються предметом дискусій та потребують комплексного наукового аналізу. Визначення правових рамок діяльності НУО, їх взаємодії з державами та міжнародними міжурядовими організаціями є ключовим для підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання охорони довкілля. Особливої актуальності це набуває в умовах зростання транскордонних екологічних викликів та необхідності посилення глобального екологічного врядування.

Стан наукової розробки проблеми. Проблематика міжнародного екологічного права та ролі неурядових організацій у міжнародних відносинах є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Теоретичні основи МЕП розроблялися у працях таких науковців, як В. І. Андрейцев, Ю. С. Шемшученко, Н. Р. Малишева, Ф. Сендс, А. Бойл, Д. Шелтон та інші. Роль неурядових організацій у

міжнародному праві та міжнародних відносинах загалом досліджували В. Г. Буткевич, П. Віллетс, С. Чайн та інші.

Питанням участі НУО саме у сфері міжнародного екологічного права присвячені окремі праці зарубіжних дослідників (наприклад, К. Рауштьяла, Б. Артс, Д. Боданскі). В українській науці міжнародного права ця тема також знаходила певне відображення, зокрема у контексті аналізу механізмів імплементації міжнародних екологічних угод або дослідження окремих аспектів діяльності екологічних НУО. Однак комплексного дослідження саме міжнародно-правових аспектів статусу та діяльності НУО у системі міжнародного екологічного права, яке б охоплювало аналіз їх правосуб'єктності, форм участі у міжнародних екологічних режимах, впливу на нормотворчість та контроль за дотриманням норм МЕР, на сьогодні бракує.

Мета дипломної роботи полягає у дослідженні міжнародно-правових аспектів участі неурядових організацій у сфері міжнародного екологічного права, аналізі їхньої ролі, правового статусу, форм співпраці з міжурядовими організаціями та державами, а також оцінці ефективності їхнього впливу на процеси екологічного нормотворення та контролю.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Проаналізувати правову природу та визначити міжнародно-правовий статус НУО у сфері екології.
2. Визначити основні напрями та форми участі НУО у міжнародно-правовому регулюванні охорони навколишнього середовища.
3. Дослідити приклади співпраці НУО з міжнародними організаціями
4. Оцінити вплив діяльності екологічних НУО на формування міжнародних екологічних норм.
5. Розглянути проблеми та перспективи вдосконалення правового регулювання участі НУО у міжнародному екологічному процесі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у процесі участі неурядових організацій у міжнародно-правовому регулюванні охорони навколишнього середовища.

Предметом дослідження є міжнародно-правові аспекти статусу та діяльності неурядових організацій у сфері міжнародного екологічного права, включаючи норми міжнародних договорів, звичаєвого права, актів міжнародних організацій та конвенційних органів, практику діяльності НУО та їх взаємодії з іншими суб'єктами МЕР.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів: історико-правовий метод – для аналізу еволюції правового статусу НУО; порівняльно-правовий метод – для зіставлення практики різних міжнародних інституцій; метод системного аналізу – для дослідження механізмів взаємодії НУО з суб'єктами міжнародного права; формально-юридичний метод – для аналізу нормативно-правової бази.

Апробація результатів дослідження. Окремі аспекти та висновки бакалаврської роботи були представлені на II Студентській науковій конференції «Міжнародне та публічне право: перспективи та виклики» 21 травня 2025 року, організованій кафедрою міжнародного права, європейської та євроатлантичної інтеграції та кафедрою публічного права Факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (доповідь на тему «Зелена дипломатія» та неурядові організації: нові форми міжнародного екологічного співробітництва»; тези включено до електронного збірника матеріалів конференції).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають підрозділи, висновків, списку використаних джерел. У першому розділі розглядаються теоретико-правові засади участі НУО у сфері міжнародного екологічного права. У другому – аналізується нормативно-правове регулювання їх діяльності. У третьому розділі досліджується практика взаємодії українських НУО з

міжнародними екологічними ініціативами. Основний зміст роботи викладено на 75 сторінках. Список використаних джерел налічує 58 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

1.1 Поняття, ознаки та класифікація неурядових екологічних організацій: ключові функціональні особливості

У сучасному світі, незважаючи на всі його протиріччя та відмінності в рівнях розвитку різних країн, екологічні питання вийшли на перший план, набувши статусу пріоритетних. Політика співпраці та інтеграції у сфері екології стала не просто бажаною, а й життєво необхідною, комплексною та єдиноможливою стратегією виживання людства. Ця ситуація вимагає зважених та обґрунтованих еколого-економічних підходів, тобто таких рішень, що враховують як екологічні, так і економічні аспекти. Необхідні також конструктивні політико-правові механізми, які б забезпечували виконання екологічних норм та домовленостей на всіх рівнях - від міжнародного до локального. Важливим елементом вирішення екологічних проблем є формування нової екологічної етики, що базується на гуманних ідеалах та екологічних цінностях. Суспільство повинно усвідомити реальну небезпеку, яку несуть екологічні проблеми для існування людства. Звісно, неможливо обійтися без активізації наукових досліджень у сфері екології, екологізації та інтенсифікації виробництва, тобто зменшення негативного впливу промисловості та сільського господарства на довкілля, тому для досягнення гармонії з природою необхідне встановлення абсолютно нових пріоритетів розвитку на всіх рівнях - світовому, національно-регіональному та локальному.

Екологічні проблеми сучасності мають глобальний характер, впливаючи на інтереси всіх держав і визначаючи їхній подальший розвиток. Вони проявляються в

різних регіонах світу та потребують консолідації зусиль для ефективного вирішення. Особливу роль у цьому процесі відіграють неурядові організації, зокрема екологічні ініціативи та політичні партії, які сприяють розробці рішень, мобілізації суспільства та впровадженню екологічних стандартів.

Екологічні проблеми та їх вирішення виходять за межі географічних, політичних і культурних кордонів, об'єднуючи зусилля влади, бізнесу та неурядових організацій у співпраці, що долає політичні бар'єри. Донедавна міжнародні правові норми з охорони довкілля були прерогативою центральних урядів, наділених правом офіційно підписувати і ратифікувати міжнародні договори. Сьогодні ж неурядові організації стали повноправними учасниками підготовки, реалізації та контролю за виконанням міжнародних правових норм з охорони довкілля [1].

Сьогодні існують різні варіанти визначення поняття «неурядова організація». Найбільш поширеним і детальним є трактування, запропоноване Світовим банком.: «різноманітність НУО ускладнює будь-яке просте визначення. Вони включають багато груп та установ, які повністю або в значній мірі незалежні від уряду та мають насамперед гуманітарні чи спільні, а не комерційні цілі. Це приватні агентства в індустріальних країнах, які підтримують міжнародний розвиток; місцеві групи, організовані на регіональному чи національному рівні; і групи членів у селах. НУО включають благодійні та релігійні асоціації, які мобілізують приватні кошти для розвитку, розподіляють їжу та послуги з планування сім'ї та сприяють спільноті. Вони також включають незалежні кооперативи, громадські асоціації, товариства водокористувачів, жіночі групи та асоціації громадян, які підвищують обізнаність і впливають на політику» [8].

Міжнародні організації, як правило, поділяються на міждержавні (міжурядові), засновниками і членами яких виступають держави, та неурядові, що об'єднують фізичних або юридичних осіб [2].

На думку Жана Тускоза, термін “міжнародні неурядові організації” є неточним, оскільки не повною мірою відображає їхню сутність і діяльність. Більш коректною назвою для таких структур він пропонує вважати “транснаціональні організації неприбуткового характеру”. При цьому їхня діяльність лише частково регулюється нормами міжнародного права [3].

Найбільш фундаментальним документом, що згадує неурядові організації, є Статут ООН, зокрема його стаття 71. У ній зазначено: «Економічна й Соціальна Рада має повноваження проводити належні заходи для консультації з неурядовими організаціями, зацікавленими в питаннях, що входять до її компетенції. Такі заходи можуть бути погоджені з міжнародними організаціями, а у разі потреби з національними організаціями після консультації із зацікавленим Членом Організації». Водночас Статут ООН не містить чіткого визначення поняття «неурядова організація», а лише зазначає, що воно охоплює як міжнародні, так і національні організації [4].

У Резолюції ЕКОСОР від 27 лютого 1950р. вказується, що «будь-яка» міжнародна організація, яка не створена на основі міжурядового договору, вважається неурядовою [13].

Згідно з Резолюцією ЕКОСОР від 23 травня 1968р. 1296 (XIV) міжнародна неурядова організація – це будь – яка міжнародна організація з недержавним характером представництва, добровільним характером діяльності, яка ґрунтується не на підставі міжурядової угоди та не переслідує комерційної мети [14].

Сфера діяльності міжнародних неурядових організацій є надзвичайно широкою, охоплюючи різноманітні аспекти суспільного розвитку. Серед ключових напрямів можна виділити захист прав людини, гуманітарну допомогу, освіту, охорону здоров'я, боротьбу з бідністю та охорону довкілля. Останній аспект набув особливої актуальності у зв'язку з глобальними екологічними викликами, такими як зміна

клімату, знищення біорізноманіття, забруднення довкілля та виснаження природних ресурсів.

Значний вплив на формування екологічної політики справляють міжнародні неурядові організації, що спеціалізуються на охороні довкілля. Саме екологічні МНУО відіграють ключову роль у просуванні природоохоронних ініціатив, моніторингу екологічної ситуації та впровадженні стандартів сталого розвитку. Вони співпрацюють з міжнародними організаціями, урядами, науковими установами та бізнесом, сприяючи розробці ефективних механізмів захисту навколишнього середовища.

Визначення міжнародної неурядової екологічної організації можна сформулювати, спираючись на кілька ключових аспектів, які висвітлюються в наукових дослідженнях. Міжнародні неурядові екологічні організації є незалежними, добровільними та неприбутковими організаціями, які діють поза межами урядових структур і приватного сектора, утворюючи так званий "третій сектор" [5]. Вони відіграють важливу роль у просуванні участі громадськості в екологічному управлінні, мобілізуючи та організовуючи місцеве населення для участі в екологічних ініціативах. Також неурядові екологічні організації мають значний вплив на світову екологічну політику, оскільки беруть участь у розробці міжнародних угод та сприяють усвідомленню екологічних проблем. Крім того, неурядові екологічні організації виконують кілька ключових функцій у сучасному міжнародному екологічному праві, зокрема, виступають як активісти, що займаються формуванням порядку денного, виконують дипломатичні функції для формування та сприяння міжнародним процесам прийняття рішень, а також сприяють розробці, впровадженню та дотриманню екологічних норм [6].

Таким чином, міжнародні неурядові екологічні організації (МНУЕО) – організаційно оформлене, засноване на приватному погодженні некомерційне

об'єднання національних організацій, союзів, груп і окремих осіб, що реалізує суспільно-корисні цілі в екологічній сфері та ґрунтується на неурядових угодах [7].

З вищезгаданого визначення «неурядової організації» випливає, що Світовий банк не лише розкриває зміст цього поняття, а й виокремлює його основні ознаки:

а) плюралізм організаційного представлення та напрямків діяльності таких організацій,

б) незалежність від урядових структур,

в) некомерційність (як правило неприбуткові організації),

г) представленість на різних рівнях від місцевого до міжнародного,

д) здатність впливати на політику, підтримують розвиток, представляють інтереси громадськості (груп людей) [9].

Крім того, Міжнародна класифікація некомерційних організацій (ICNPO) визначає ключові ознаки, які притаманні неурядовим організаціям:

1. Організованість, тобто наявність певної інституційної реальності. У деяких країнах це підтверджується юридичною хартією про реєстрацію.

2. Приватність, а саме інституційна відокремленість від уряду. Неприбуткові організації не є частиною апарату уряду. Вони є «неурядовими» в тому сенсі, що структурно відокремлені від засобів управління.

3. Самоврядування, тобто змога контролювати свою діяльність. Це означає, що вони мусять мати власні процедури внутрішнього управління та користуватися значним ступенем автономії.

4. Нерентабельне розповсюдження. Прибутки мають залишатися в основному капіталі організації для її подальшого існування, а не розподілятися між власниками, членами чи засновниками. Це відрізняє неприбуткові організації від приватного бізнесу.

5. Добровільність, що передбачає свободу участі та втілення концепції волонтаризму [10].

Зазначені характеристики неурядових організацій повною мірою стосуються і міжнародних неурядових екологічних організацій. Вони діють незалежно від урядів, мають неприбутковий характер, охоплюють різні рівні — від місцевого до глобального, а також відіграють ключову роль у формуванні та реалізації екологічної політики.

Міжнародні неурядові екологічні організації (МНУЕО) відзначаються розгалуженою мережею місцевих осередків та тісною співпрацею з державними органами на всіх рівнях, особливо на національному. Вони активно застосовують політико-лобістські методи впливу, які включають ініціювання парламентських слухань з питань довкілля, прямий діалог із державними структурами, розробку та просування законопроектів у сфері охорони природи. Такий підхід обумовлений необхідністю системних змін у природоохоронній політиці та раціональному використанні ресурсів.

Разом із тим, діяльність деяких організацій викликає суперечливі оцінки як серед громадськості, так і з боку державних інституцій. Це пов'язано як із радикальністю окремих методів екологічного активізму, так і з політичними та економічними інтересами різних сторін. Водночас їхній внесок у формування екологічної політики, підвищення рівня екологічної обізнаності суспільства та стимулювання міжнародної

співпраці залишається надзвичайно важливим для глобальної стратегії сталого розвитку.

МНУЕО зазвичай мають невеликий штат співробітників, проте відзначаються широкою мережею професійних контактів та активною аналітичною діяльністю. До їхнього складу входять фахівці в галузі екології, права, економіки та суміжних дисциплін, що дозволяє забезпечувати комплексний підхід до розв'язання екологічних проблем.

Ключову роль у діяльності таких організацій відіграють ресурсні центри, які зосереджуються на розробці науково обґрунтованих матеріалів, що слугують основою для подальших дискусій, ухвалення екологічних рішень на різних рівнях та роботи інших неурядових і державних інституцій. Вони займаються підготовкою аналітичних звітів, досліджень та рекомендацій, які сприяють формуванню програмних дій у сфері охорони довкілля.

Значущим прикладом такої діяльності є активна участь екологічних громадських організацій у процесі адаптації екологічного законодавства України до норм і стандартів Європейського Союзу. Це включає аналіз чинної правової бази, розробку пропозицій щодо її вдосконалення, адвокаційну діяльність та співпрацю з державними органами й міжнародними партнерами для впровадження екологічних стандартів ЄС.

Їх діяльність переважно має місцевий характер. Особливість – близькість до громади, до проблем, що виникають в межах певних місцевостей. Хоча багато прикладів, коли такі організації займаються регіональними проблемами [11].

Для систематизації діяльності та сфер впливу використовуються різні підходи до класифікації міжнародних неурядових екологічних організацій.

МНУЕО класифікуються за чотирма основними дискурсами: управління навколишнім середовищем, кліматична політика, екологічна справедливість та екологічна модернізація. Ці дискурси відображають різноманітність підходів та пріоритетів організацій у глобальному екологічному секторі [12].

За рівнем діяльності виділяють:

а) глобальні – організації, що здійснюють діяльність на міжнародному рівні, взаємодіють з урядами багатьох країн, міжнародними організаціями (ООН, ЄС, Світовий банк), беруть участь у розробці міжнародних екологічних договорів і конвенцій;

б) регіональні – організації, що працюють у межах певного регіону або континенту, зосереджуючись на регіональних екологічних проблемах та співпраці між країнами;

в) національні з міжнародним впливом – організації, що формально функціонують на рівні однієї держави, проте їхня діяльність має міжнародне значення, особливо через партнерство з міжнародними інституціями або участь у глобальних екологічних ініціативах.

За основним напрямом діяльності поділяють на природоохоронні (зосереджуються на збереженні біорізноманіття, охороні природних територій, боротьбі з незаконним браконьєрством та іншими загрозами довкіллю), кліматичні (займаються питаннями зміни клімату, скорочення викидів парникових газів, сприяння використанню відновлюваних джерел енергії), аналітичні та науково-дослідні (організації, що займаються підготовкою екологічних звітів, аналізом екологічних тенденцій, розробкою стратегій сталого розвитку), правозахисні та адвокаційні (зосереджуються на екологічних правах людини, відстоюванні екологічної справедливості, лобіюванні законодавчих змін), освітньо-просвітницькі (спрямовані

на підвищення екологічної свідомості, поширення інформації про екологічні проблеми та шляхи їх вирішення).

За рівнем взаємодії з державними та міжнародними структурами виокремлюють:

- консультативні організації – співпрацюють з міжнародними та національними урядами, беруть участь у розробці екологічної політики, мають офіційний консультативний статус при міжнародних організаціях;

- адвокаційні та протестні – застосовують активні форми впливу, включаючи публічні кампанії, демонстрації, громадянський активізм для привернення уваги до екологічних проблем;

- грантові та фінансові організації – зосереджуються на зборі та розподілі фінансування для екологічних ініціатив, підтримують проекти з охорони довкілля.

За формою організації виділяють фонди (збирають кошти для реалізації екологічних проектів) та асоціації (об'єднують індивідів або групи для спільної діяльності).

1.2 Основні функції, цілі та напрями діяльності неурядових екологічних організацій

Визначення точної кількості, основних функцій та напрямів діяльності всіх екологічних неурядових організацій є надзвичайно складним завданням через їхній динамічний розвиток та специфічні особливості діяльності. Деякі з цих організацій мають чітко визначену структуру, власний статут, формалізовані цілі та завдання, що дозволяє їм функціонувати протягом тривалого часу, зокрема з моменту здобуття державою незалежності. Інші ж екологічні НУО створюються як тимчасові ініціативи,

орієнтовані на реалізацію конкретних проєктів та програм, фінансування яких здійснюється за рахунок грантів і міжнародної технічної допомоги. Такі проєктно-орієнтовані організації мають вузькоспеціалізований характер та зосереджуються на вирішенні актуальних екологічних проблем, що відповідають пріоритетам міжнародної спільноти у сфері забезпечення екологічної безпеки, сталого розвитку та ін.

Слід відзначити, що Обиход Г.О. визначає такі функції міжнародних неурядових екологічних організацій:

- інформаційна (збір, аналіз, розповсюдження інформації);
- нормативна (участь у процесах встановлення стандартів діяльності в окремих галузях);
- наглядова (контроль за дотриманням норм права);
- оперативна (цільове використання ресурсів – технічних, гуманітарних, освітніх тощо);
- формування міжнародної громадської думки;
- висловлення і захист інтересів членів організації;
- налагодження зв'язків і співробітництва між національними організаціями, що існують поза впливом урядових структур [7].

Натомість, окреслені науковицями Вахович І.М. та Смолич Д.В. функції екологічних неурядових організацій деталізуються залежно від специфіки їхньої діяльності, масштабу впливу та залученості до процесів формування екологічної політики.

1. Надання підтримки – фінансова, технічна та експертна допомога екологічним ініціативам і громадам.

2. Співпраця з урядом – участь у розробці екологічної політики, моніторинг виконання екологічних зобов'язань.

3. Адвокація – захист екологічних прав громадян через публічні кампанії, лобіювання, судові звернення..

4. Навчання – проведення освітніх заходів, поширення екологічних знань.

5. Проінформованість – аналітичні дослідження, інформаційні кампанії, громадський моніторинг довкілля.

6. Мобілізація масової підтримки – організація екологічних акцій, залучення суспільства до природоохоронної діяльності [9].

Науковий підхід Обихода Г.О. є більш концептуальним, охоплюючи загальні принципи діяльності НУО, у той час як Вахович І.М. та Смолич Д.В. пропонують більш прикладну типологію. Обидва підходи є взаємодоповнюваними: один наголошує на інституційному та регуляторному аспекті, інший – на практичних методах реалізації екологічних ініціатив.

Варто зазначити, що ефективність діяльності міжнародних неурядових екологічних організацій залежить від здатності поєднувати обидва підходи. Інформаційна та нормативна функції є ключовими для формування правових стандартів та міжнародних екологічних угод, тоді як адвокація, навчання та мобілізація громадськості забезпечують реальну імплементацію екологічних ініціатив. Таким чином, найбільш ефективними є ті МНУЕО, які поєднують аналітичну, регуляторну та практичну діяльність, працюючи на перетині державного управління, науки та громадянського суспільства.

Міжнародні неурядові екологічні організації (МНУЕО) відіграють важливу роль у формуванні та реалізації глобальної екологічної політики. Їхні цілі можуть варіюватися залежно від сфери діяльності, масштабу впливу та стратегічних

пріоритетів, проте в цілому вони спрямовані на забезпечення сталого розвитку, охорону довкілля та захист прав громадян на безпечне середовище.

До ключових цілей МНУЕО належать:

1) Захист і відновлення навколишнього середовища – основною метою таких організацій є збереження природних екосистем, біорізноманіття та мінімізація антропогенного впливу на довкілля. Це включає боротьбу з забрудненням повітря, води, ґрунтів, збереження лісів, заповідних зон і природних ресурсів.

2) Розробка та впровадження екологічних стандартів – багато МНУЕО беруть участь у формуванні міжнародних та національних екологічних норм і стандартів. Вони сприяють розробці міжнародних конвенцій, таких як Конвенція ООН про зміну клімату, Монреальський протокол, Базельська конвенція тощо.

3) Підтримка сталого розвитку – багато організацій зосереджуються на концепції сталого розвитку, що поєднує екологічні, економічні та соціальні аспекти для забезпечення довгострокового збереження природних ресурсів [15].

4) Освітня діяльність і поширення екологічної свідомості – організації проводять інформаційні кампанії, тренінги, конференції, що сприяють підвищенню екологічної грамотності населення, залученню громадян до природоохоронної діяльності.

5) Моніторинг та оцінка екологічного стану планети – чимало міжнародних організацій здійснюють незалежний моніторинг екологічного стану, публікують аналітичні звіти, такі як "Living Planet Report" (WWF) або "Global Environmental Outlook" (UNEP).

6) Міжнародне співробітництво – організації сприяють міжнародному співробітництву у сфері охорони довкілля, залучаючи держави, міжнародні інституції та приватний сектор до спільної роботи, виступають посередниками між урядами,

науковими установами, бізнесом та громадянським суспільством, сприяючи міжнародній співпраці у сфері екології.

Загальні цілі екологічних неурядових організацій визначають основні напрями їхньої діяльності, зокрема захист довкілля, сприяння сталому розвитку, боротьбу з кліматичними змінами та збереження біорізноманіття. Вони формують загальну стратегію екологічного руху, створюючи підґрунтя для міжнародної співпраці та розробки екологічних політик.

Водночас, кожна окрема організація має свою специфіку діяльності, яка визначається її місією, сферою впливу, географічним охопленням та методами роботи. Деякі організації зосереджуються на адвокаційній діяльності та впливі на екологічну політику, інші – на безпосередньому впровадженні природоохоронних заходів, екологічній освіті чи наукових дослідженнях. Розгляд цілей конкретних екологічних НУО дозволяє оцінити їхню ефективність у розв’язанні глобальних та локальних екологічних проблем, а також визначити їхній внесок у міжнародний екологічний рух.

Згідно з інформацією, представленою на сайті Greenpeace, основними цілями організації є забезпечення стійкості планети для підтримки життя у всіх його проявах. Крім того, до цілей належить збереження біорізноманіття, запобігання забрудненню довкілля та раціональне використання природних ресурсів, охорона океанів, суші, атмосфери та прісноводних екосистем. Важливу роль відіграє також протидія ядерним загрозам, сприяння глобальному роззброєнню, утвердження миру та відмова від насильницьких методів у міжнародних відносинах.

Стосовно організації World Animal Protection, основною метою є захист тварин у всьому світі та створення умов для їхнього гуманного ставлення. Організація прагне покращити добробут диких і свійських тварин, запобігати жорстокому поводженню та

експлуатації, а також сприяти зміні глобальних, національних і місцевих політик задля захисту прав тварин.

Цілі World Wide Fund for Nature спрямовані на збереження біорізноманіття, відновлення природних екосистем і забезпечення стійкого використання природних ресурсів. Організація прагне мінімізувати негативний вплив людської діяльності на довкілля, сприяти пом'якшенню змін клімату та впровадженню екологічно відповідальних практик у різних галузях. Також WWF зосереджується на захисті рідкісних і зникаючих видів, підтримці екологічної освіти та залученні суспільства до природоохоронних ініціатив.

Цілі організації The Club of Rome зосереджені на аналізі глобальних проблем людства, зокрема екологічних, соціальних та економічних викликів. Організація прагне сприяти сталому розвитку, розробляти довгострокові стратегії для гармонізації відносин між суспільством, економікою та природним середовищем, а також впливати на політичні рішення задля забезпечення майбутнього планети. Відповідно до даних, представлених на веб-ресурсі зазначається: «...застосування цілісного, міждисциплінарного та довгострокового мислення для забезпечення ширшого суспільного та планетарного добробуту; рухатися до більш справедливих економічних, фінансових і соціально-політичних моделей; забезпечити інклюзивний людський вимір для всіх системних змін; і вийти з надзвичайної ситуації» [16].

Отже, після визначення основних цілей міжнародних екологічних неурядових організацій доцільно перейти до аналізу напрямів їхньої діяльності, які безпосередньо спрямовані на їх реалізацію. Враховуючи комплексний характер екологічних викликів сучасності, діяльність таких організацій охоплює широкий спектр заходів, що включають як практичні природоохоронні ініціативи, так і аналітичну, дослідницьку, освітню, правозахисну та адвокаційну роботу. Зокрема, їхня активність спрямована на моніторинг екологічного стану, розробку науково обґрунтованих стратегій збереження

довкілля, впровадження екологічно орієнтованих інновацій, підвищення рівня екологічної свідомості населення, співпрацю з державними та міжнародними структурами, а також формування екологічної політики на глобальному, національному та регіональному рівнях. Таким чином, системний підхід до класифікації напрямів діяльності цих організацій дозволяє краще зрозуміти механізми їхньої роботи та оцінити їхній внесок у забезпечення сталого розвитку та глобальної екологічної безпеки.

Як зазначає науковець Обиход Г.О., напрями діяльності міжнародних екологічних неурядових організацій охоплюють:

- а) захист довкілля (екологічні проблеми);
- б) населення землі та його життєзабезпечення (продовольчі, енергетичні, сировинні, демографічні та ін.);
- в) освоєння світового океану та космічного простору;
- г) запобігання стихійним лихам та боротьба із наслідками надзвичайних ситуацій [7].

Поділ напрямів діяльності міжнародних екологічних неурядових організацій, запропонований Обиходом Г.О., охоплює ключові сфери глобальних екологічних викликів. Він відображає комплексний підхід до охорони довкілля, враховуючи як традиційні природоохоронні завдання, так і питання, пов'язані із забезпеченням життєдіяльності людства, використанням природних ресурсів та запобіганням екологічним катастрофам.

Однак, такий поділ можна розширити або деталізувати відповідно до сучасних глобальних екологічних тенденцій. Наприклад, окремої уваги заслуговує зміна клімату, що є одним із найважливіших факторів, які впливають на всі зазначені напрями. Також

слід враховувати цифровізацію екологічного моніторингу та зростаючу роль міжнародного екологічного права у врегулюванні природоохоронної діяльності. Крім того, сучасні неурядові організації активно займаються екологічною освітою та залученням громадськості до природоохоронних ініціатив, що також може бути виокремлено як окремий напрям.

З огляду на сучасні глобальні виклики та динамічні зміни у сфері екологічної безпеки, напрями діяльності міжнародних неурядових екологічних організацій можна класифікувати наступним чином:

- збереження біорізноманіття та природних екосистем;
- протидія зміні клімату та скорочення викидів парникових газів;
- раціональне використання природних ресурсів та циркулярна економіка;
- екологічна освіта та підвищення громадської обізнаності;
- міжнародне співробітництво та екологічна дипломатія;
- запобігання екологічним катастрофам та ліквідація їх наслідків.

1.3 Міжнародні неурядові організації як суб'єкти міжнародного екологічного права

Активна діяльність міжнародних неурядових організацій у сфері міжнародного екологічного права викликає значний науковий інтерес до їхнього функціонування як важливих учасників світового політичного та правового процесу. Дослідження їхньої правосуб'єктності, аналіз ролі у регулюванні екологічних відносин та впливу на формування міжнародної екологічної політики є актуальною проблемою, що поєднує теоретичний та практичний аспекти.

Аналізуючи правову природу міжнародних неурядових організацій, варто зазначити, що, хоча вони формально не належать до традиційних суб'єктів

міжнародного права, їхня діяльність безпосередньо впливає на міжнародно-правові відносини. Завдяки активній участі у розробці міжнародних норм, моніторингу їх дотримання та адвокації екологічних ініціатив, МНУО фактично виконують функції, властиві суб'єктам міжнародного права. У зв'язку з цим науковці визнають за ними статус суб'єктів міжнародного права зі спеціальною правосуб'єктністю, що дає їм можливість брати участь у формуванні глобальної правової політики, зокрема у сфері міжнародного екологічного права.

Варто відзначити, що у сучасній науці чітко виокремились два підходи до трактування статусу неурядових організацій у системі міжнародних правовідносин:

1) неурядові міжнародні організації не є суб'єктами міжнародного права;

2) міжнародні неурядові організації, не будучи суб'єктами міжнародного права, є учасниками (суб'єктами) міжнародних правовідносин і, можливо, у майбутньому відбудеться становлення їх міжнародної правосуб'єктності.

На думку більшості науковців, хоч міжнародні неурядові організації не є суб'єктами міжнародного права, але повинні здійснювати свою діяльність згідно з його принципами і нормами. У межах держав правовий статус неурядових організацій визначається національним законодавством [17].

!Нормативно-правове регулювання діяльності міжнародних неурядових організацій (МНУО) у сфері міжнародного екологічного права має свою специфіку та не є чітко визначеним єдиним міжнародно-правовим актом. Основними джерелами права, що регламентують діяльність МНУО, залишаються статuti міжнародних організацій, таких як ООН та її спеціалізовані установи (ЮНЕП, ЮНЕСКО), а також міжнародні резолюції та декларації, що передбачають механізми співпраці між міжурядовими та неурядовими організаціями. Важливим інструментом такої взаємодії

є консультативний статус МНУО при Економічній і соціальній раді ООН (ECOSOC) та інших міжнародних екологічних структурах.

Спеціального універсального міжнародно-правового акту, який би комплексно регулював діяльність МНУО в екологічній сфері, не існує. Однак їхня участь у міжнародному правовому просторі закріплена в низці міжнародних договорів і декларацій. Наприклад, Орхуська конвенція 1998 року прямо визначає роль громадських організацій у процесі екологічного управління, надаючи їм право на доступ до екологічної інформації, участь у прийнятті рішень та звернення до суду з питань охорони довкілля. Крім того, Женевські конвенції (1949 р.) та їх Додаткові протоколи (1977 р.) передбачають окремі положення, що стосуються гуманітарної діяльності неурядових організацій у сфері охорони довкілля під час збройних конфліктів.

Також слід згадати Конвенцію № 124 Ради Європи (1986 р.), яка визначає правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій, зокрема їх визнання у правових системах держав-учасниць. Станом на 2005 рік її ратифікували дев'ять країн, серед яких Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Португалія, Франція, Швейцарія, Словенія та Північна Македонія.

Окремі аспекти діяльності міжнародних екологічних організацій також регулюються національним законодавством держав, у яких вони функціонують. Це стосується реєстрації, податкових пільг, фінансування та співпраці з державними органами. Наприклад, у США Закон про іноземних агентів (FARA) передбачає реєстрацію організацій, які отримують фінансування з-за кордону, а в ЄС діяльність екологічних НУО регулюється директивами щодо прозорості та фінансування неурядових організацій.!

Функціонуючи як активні учасники міжнародних відносин, міжнародні неурядові організації (МНУО) відіграють значну роль у різних сферах, зокрема в екологічній та правозахисній. Їхня діяльність може впливати на політичні процеси, оскільки вирішення глобальних екологічних проблем часто вимагає від держав серйозних компромісів, зокрема й обмеження їхнього суверенітету задля досягнення міжнародних екологічних цілей. Зокрема, екологічні МНУО, такі як Greenpeace, WWF, Friends of the Earth, здійснюють тиск на уряди та транснаціональні корпорації, змушуючи їх адаптувати свої політики до міжнародних екологічних стандартів та принципів сталого розвитку.

Останніми десятиліттями деякі неурядові організації, що працюють у сфері захисту прав людини, охорони довкілля та надання гуманітарної допомоги, змогли домогтися фактичного «права на втручання» у внутрішні справи суверенних держав. Це відбувається, наприклад, через механізми екологічного моніторингу, судові позови до урядів, участь у міжнародних переговорах та кампанії громадського тиску. Так, Орхуська конвенція 1998 року офіційно закріпила право громадських та неурядових організацій на доступ до екологічної інформації, участь у процесах прийняття екологічних рішень та звернення до суду у випадках порушення екологічних норм.

У 2006 році в Лондоні провідні міжнародні неурядові організації вперше підписали Хартію загальної відповідальності міжнародних неурядових організацій, що стала важливим кроком у визначенні етичних стандартів та зобов'язань некомерційного сектору. Цей документ об'єднав одинадцять впливових організацій, які працюють у сферах захисту прав людини, охорони довкілля та соціального розвитку.

Серед підписантів були такі всесвітньо відомі організації, як Greenpeace, Amnesty International, Oxfam, Transparency International, а також міжнародні альянси, що займаються захистом прав дітей та споживачів, розвитком громадянського суспільства

та підтримкою соціальних ініціатив. Хартія закріпила ключові принципи прозорості, підзвітності, етичної діяльності та відповідальності перед суспільством, які визначають роботу неурядових організацій на глобальному рівні.

Особливу роль цей документ відіграв у контексті міжнародного екологічного права, оскільки однією з головних цілей його підписання було підвищення відповідальності держав і бізнесу за екологічні наслідки їхньої діяльності. Зокрема, такі організації, як Greenpeace та Всесвітній альянс за громадську участь (CIVICUS), активно використовують положення Хартії у своїй боротьбі за екологічну справедливість, кліматичну відповідальність і захист природного середовища.

Таким чином, міжнародні неурядові організації, хоча і не мають загальновизнаного правового статусу суб'єктів міжнародного права, фактично виконують його функції, відіграючи важливу роль у розвитку міжнародного екологічного права. Їхня діяльність сприяє формуванню нових норм, підвищенню екологічної відповідальності держав та забезпеченню механізмів контролю за дотриманням екологічних зобов'язань. У сучасних умовах їхня участь є невід'ємною складовою міжнародного правового регулювання екологічних питань, що забезпечує ефективнішу реалізацію принципів сталого розвитку та охорони довкілля.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

2.1 Проекти та програми неурядових організацій у вирішенні глобальних екологічних проблем

Неурядові організації (НУО) відіграють ключову роль у сфері міжнародного екологічного права, сприяючи розробці та реалізації заходів, спрямованих на охорону довкілля, боротьбу зі зміною клімату, збереження біорізноманіття та раціональне використання природних ресурсів. Завдяки незалежності від державних органів та широкій мережі партнерств, вони забезпечують швидке реагування на екологічні виклики, мобілізуючи ресурси та експертний потенціал для вирішення глобальних проблем.

Проекти та програми, що реалізуються НУО, мають комплексний характер та охоплюють різні аспекти екологічної безпеки. Вони можуть бути спрямовані на посилення правового регулювання у сфері довкілля, проведення досліджень, екологічну освіту, адвокацію змін у політиці та впровадження сталих технологій. Такі ініціативи часто реалізуються у співпраці з міжнародними організаціями, урядами, науковими установами та місцевими громадами.

Одним із важливих аспектів діяльності НУО є вплив на формування та імплементацію міжнародних екологічних договорів і конвенцій. Наприклад, Greenpeace активно виступає за суворіші екологічні стандарти в рамках Паризької угоди (2015), WWF працює над імплементацією Конвенції про біорізноманіття (1992), а Friends of the Earth підтримує реалізацію Орхуської конвенції щодо екологічних прав громадян (1998).

Розглянемо конкретні програми та ініціативи провідних міжнародних НУО, які сприяють вирішенню глобальних екологічних проблем.

Римський клуб (РК) (The club of Rome (CR) — це міжнародна неурядова організація, яка об'єднує експертів з різних країн для обговорення глобальних проблем людства. Заснований у 1967 році, клуб став відомим завдяки своїм звітам, які підкреслюють важливість сталого розвитку та обмеження зростання для запобігання глобальним кризам.

Організація об'єднує близько ста членів, серед яких понад 30 національних та регіональних асоціацій, Міжнародний центр у місті Вінтертур (Швейцарія), Європейський центр підтримки у місті Відень (Австрія) і фонд Римського клубу. Фонд надає можливість крупним індивідуальним донорам брати участь у розробці та поширенні проєктів клубу. Римський клуб активно співпрацює з ЮНЕСКО, Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також іншими міжнародними та регіональними організаціями.

У структурі Римського клубу функціонує Генеральна Асамблея, яка відповідає за керівництво діяльністю клубу, та Виконавчий комітет, що здійснює контроль за роботою організації. Особливістю клубу є те, що його діяльність значною мірою залежить від участі й зусиль його членів, на відміну від багатьох інших некомерційних організацій [18].

Римський клуб був заснований Ауреліо Печчеєм та іншими інтелектуалами з метою вирішення складних глобальних проблем. Найвідомішим звітом клубу є "Межі зростання" (Limits to Growth) (1972), який підкреслив небезпеки безконтрольного економічного зростання та викликав значні дискусії серед економістів та політиків [19]. Цей звіт став каталізатором для обговорення майбутнього індустріальної цивілізації та сприяв розвитку концепції сталого розвитку [20].

Дослідження ґрунтувалося на моделі світового розвитку до 2100 року, що охоплювала п'ять ключових процесів: забруднення довкілля, виснаження природних ресурсів, зростання промислового виробництва, збільшення виробництва продовольства та демографічний ріст. Ці глобальні процеси розглядалися як взаємопов'язані фактори, що впливають на критичний стан світової спільноти. Особлива увага приділялася не лише самим процесам, а й їхній структурній взаємодії [20].

«Межі зростання» (1972) прогнозувало, що без змін у темпах забруднення довкілля, виснаження ресурсів, зростання промисловості, продовольчого виробництва та населення світ зіткнеться з кризою у XXI столітті. Це може призвести до скорочення виробництва та демографічного спаду. Єдиним способом запобігання катастрофі є встановлення глобальної рівноваги — стану, коли базові потреби людей задовольняються без виснаження ресурсів. Для цього необхідно обмежити неконтрольоване зростання, зокрема через переробку відходів, використання відновлюваної енергії та стабілізацію демографічних показників. Швидке впровадження таких заходів підвищує шанси світової спільноти на сталий розвиток.

Згідно з щорічним звітом Римського клубу за 2024 рік (вересень 2023 – серпень 2024) організація спільно з Planetary Emergency Partnership бере участь у ініціативах, спрямованих на подолання глобальних загроз, таких як зміна клімату, кризи у сфері охорони здоров'я та ін. Вони закликають уряди та міжнародні організації розробляти ефективні плани дій у надзвичайних ситуаціях. Попри зусилля, ці ризики ще не трансформовані в конкретні дії з боку урядів, що підкреслює необхідність посилення наративу "виходу з надзвичайної ситуації" та привернення уваги до недостатньої реакції урядів.

У рамках цих ініціатив відбулося засідання Human Council for the Earth Roundtable, організоване Римським клубом та Радою за майбутнє людства (The Council for the Human Future). Подія об'єднала екологічні організації, провідних науковців,

експертів у сфері сталого розвитку та відомих мислителів, які обговорювали кризу людства і можливі шляхи її подолання. Результатом стало створення звіту з висновками та пропозиціями щодо необхідних дій. Хоча зустріч була переважно дослідницькою, вона стала основою для подальшої розробки стратегій сталого розвитку [21].

Грінпіс (Greenpeace) — міжнародна неурядова екологічна організація, заснована у 1971 році в місті Ванкувер, Канада. Її основна мета — захист довкілля та привернення уваги до глобальних екологічних проблем. Організація активно бореться зі зміною клімату, знелісненням, надмірним виловом риби, комерційним китобійним промислом, генетичною інженерією та іншими екологічними викликами.

Грінпіс не приймає фінансування від урядів, корпорацій чи політичних партій, спираючись на підтримку мільйонів прихильників та волонтерів. Штаб-квартира організації розташована в Амстердамі, Нідерланди, а її діяльність охоплює понад 55 країн світу [22].

Структура міжнародної організації Грінпіс включає Міжнародний офіс та національні офіси, розташовані по всьому світу. Керівництво кожного національного офісу здійснює Правління, яке делегує свого представника для участі у щорічних загальних засіданнях Ради. Основним завданням Ради є розробка довгострокової стратегії організації, внесення змін до структури управління, затвердження бюджету та обрання Міжнародного Правління, яке складається з чотирьох членів і голови. Така система управління забезпечує баланс між глобальними та національними інтересами організації, сприяючи ефективній координації діяльності Грінпіс на міжнародному рівні.

Стратегічне судове переслідування (Climate Litigation) є ключовим інструментом Грінпіс для захисту кліматичних прав через міжнародні та національні правові системи. Програма ґрунтується на принципах кліматичної справедливості та

спрямована на притягнення до відповідальності держав і корпорацій за порушення екологічних стандартів.

Стратегічні судові справи, ініційовані Грінпіс, ґрунтуються на низці міжнародно-правових актів, які визначають зобов'язання держав та корпорацій у сфері охорони довкілля та боротьби зі зміною клімату. Зокрема, важливе значення має Паризька угода 2015 року, яка юридично зобов'язує держави вживати заходів для обмеження глобального потепління до 1,5°C, що є ключовим орієнтиром у кліматичній політиці на міжнародному рівні. Також основу міжнародного кліматичного врегулювання становить Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (UNFCCC), ухвалена в 1992 році, яка визначає принципи міжнародного співробітництва у сфері скорочення викидів парникових газів та адаптації до кліматичних змін. Окрім суто екологічних норм, у судових справах проти держав Greenpeace посилається на положення Європейської конвенції з прав людини, наголошуючи на тому, що порушення екологічних зобов'язань зачіпає фундаментальні права людини. Зокрема, стаття 2 Конвенції гарантує право на життя, що включає зобов'язання держав запобігати екологічним загрозам, які можуть спричинити серйозну шкоду здоров'ю та життю громадян. Стаття 8, що закріплює право на повагу до приватного і сімейного життя, також застосовується у контексті захисту громадян від негативного впливу забруднення довкілля та змін клімату [23].

У 2024 році в Італії відбулася важлива судова справа проти енергетичної компанії ENI S.p.A., яка стала знаковою у сфері кліматичного права. Позов був поданий італійським відділенням Greenpeace, організацією ReCommon та дванадцятьма громадянами Італії. Відповідачами виступили ENI, а також два її основні акціонери — Міністерство економіки та фінансів Італії та інвестиційний банк Cassa Depositi e Prestiti S.p.A. Ця справа стала першою в Італії, де приватна компанія була притягнута до відповідальності за свій внесок у зміну клімату.

Позивачі звинуватили ENI у тому, що її стратегія декарбонізації не відповідає цілям, закріпленим у Паризькій угоді 2015 року, та рекомендаціям сучасної кліматичної науки. Вони стверджували, що діяльність компанії сприяє зміні клімату, що несе серйозні екологічні ризики, загрожує здоров'ю людей і порушує основні права, гарантовані Конституцією Італії та міжнародними нормами. Крім того, позивачі вказували на відповідальність Міністерства економіки та фінансів і Cassa Depositi e Prestiti, які, як акціонери ENI, мають значний вплив на її політику.

Позивачі вимагали, щоб компанія та її акціонери розробили стратегію, яка б забезпечила скорочення викидів на 45% до 2030 року порівняно з рівнем 2020 року. Також вони просили суд застосувати механізм фінансових санкцій у разі невиконання або затримки виконання судового рішення. Судовий процес тривав протягом 2024 року, привертаючи значну увагу громадськості та засобів масової інформації. Позивачі сподівалися, що рішення суду зобов'яже ENI переглянути свою стратегію та сприятиме переходу до більш стійких та екологічно чистих джерел енергії.

Справа проти ENI в Італії може слугувати важливим прецедентом у сфері кліматичного судочинства, демонструючи зростаючу відповідальність великих енергетичних компаній за їхній вплив на зміну клімату. Вона підтверджує, що корпорації можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності за діяльність, яка суперечить міжнародним кліматичним зобов'язанням, таким як Паризька угода. Крім того, роль Greenpeace у цій справі є ключовою, оскільки організація виступає не лише як позивач, але й як рушійна сила в адвокації кліматичної справедливості. Greenpeace бере активну участь у зборі доказів, організації громадської підтримки та висвітленні судового процесу на міжнародному рівні.

Грінпіс активно бореться з пластиковим забрудненням, реалізуючи низку глобальних ініціатив та програм, спрямованих на зменшення використання пластику, особливо одноразового, та захист довкілля. Організація виступає за скорочення

виробництва пластику, просуває ідеї повторного використання матеріалів та підтримує міжнародні угоди для вирішення проблеми.

Однією з ключових програм є кампанія за створення Глобального договору про пластик. Грінпіс закликає уряди до укладення юридично обов'язкового договору, який би обмежував виробництво пластику, поступово відмовлявся від одноразових виробів та сприяв переходу до циркулярної економіки. У рамках цієї ініціативи організація співпрацює з іншими екологічними групами та міжнародними організаціями, щоб забезпечити підтримку договору на рівні ООН [24].

Грінпіс також проводить кампанії проти пластикового забруднення океанів, зокрема, закликає до заборони пластикових пакетів та мікропластику, які становлять загрозу для морської фауни. Організація активно працює над підвищенням обізнаності громадськості через освітні програми, акції та дослідження, демонструючи масштаби проблеми та пропонуючи рішення. Ці зусилля спрямовані на створення світу без пластику, де екосистеми будуть захищені від забруднення, а ресурси використовуватимуться більш ефективно.

Flora and Fauna International (FFI), історія якої бере початок у 1903 році, є найстарішою міжнародною організацією з охорони дикої природи у світі. Спочатку відома як Товариство зі збереження дикої фауни імперії, вона пройшла кілька етапів перейменування – на Товариство збереження фауни, а згодом на Товариство збереження флори і фауни, що відображає розширення її місії. У 1995 році організація отримала свою сучасну назву – Flora and Fauna International.

Основна мета FFI – збереження зникаючих видів та екосистем у всьому світі, використовуючи науково обґрунтовані та сталого розвитку підходи, які також враховують потреби місцевого населення. Організація здійснює понад 140 проєктів у більш ніж 40 країнах, що свідчить про її довготривалу відданість захисту біорізноманіття.

Штаб-квартира FFI розташована в Кембриджі (Велика Британія), а також функціонують дочірні організації у США (Fauna & Flora USA, Inc., створена у 2016 році), Австралії (Fauna & Flora International Australia, заснована у 2008 році) та Сінгапурі.

Організаційна структура Flora and Fauna International охоплює систему членства, яка здебільшого базується на підтримці окремих осіб, що поділяють відданість організації охороні природи. Основна категорія членства у FFI складається з окремих прихильників, які сприяють роботі організації через пожертви та сплату членських внесків. FFI чітко зазначає, що кожен, хто бажає реально змінити ситуацію для планети, має можливість стати членом. Ця спільнота членів, що бере свій початок від заснування організації, включає різноманітних осіб — від видатних вчених та колишніх президентів США до знаменитостей і тисяч людей, які присвятили себе охороні навколишнього середовища [26].

Проте, FFI активно співпрацює з широким колом партнерів, серед яких місцеві та міжнародні неурядові організації, державні установи та корпорації, з метою досягнення своїх завдань з охорони природи. Ці відносини зазвичай оформлюються як партнерства або афіліації, що відображає колаборативний підхід до охорони природи, а не формальне членство в FFI. Зокрема, Fauna & Flora USA, Inc. і Fauna & Flora International Australia функціонують як афілійовані організації глобальної FFI. Ці афілійовані структури мають власний правовий статус у своїх національних юрисдикціях і керуються власними радами та регуляціями, що дозволяє їм самостійно залучати кошти і реалізовувати програми з охорони природи на підтримку загальної місії FFI.

Крім того, сама FFI є членом інших важливих мереж у сфері охорони природи. Вона є членом Міжнародного союзу охорони природи (IUCN) — найбільшої та найрізноманітнішої екологічної мережі у світі, у структурі якого представлено держави, державні установи, неурядові організації та організації корінних народів з

понад 160 країн. Як член IUCN, FFI отримує доступ до широкої платформи для впливу на глобальну програму охорони природи і співпраці з різноманітними акторами у галузі. FFI також є членом Ініціативи з управління алюмінієм (ASI) як представник громадянського суспільства. ASI — це мультизацікавлена ініціатива, що спрямована на забезпечення відповідального виробництва, постачання і управління алюмінієм. Членство FFI в ASI відображає її залученість до питань сталого розвитку, які виходять за межі безпосереднього збереження біорізноманіття, охоплюючи також вплив промислової діяльності на навколишнє середовище [25].

Flora and Fauna International управляється через багаторівневу систему, яка забезпечує стратегічний нагляд та ефективне управління її глобальними природоохоронними ініціативами. Найвищий орган — Рада (аналог ради довірених осіб) — несе юридичну, фінансову та управлінську відповідальність, встановлюючи стратегію організації. Оперативне управління здійснюється Старшою командою під керівництвом виконавчого директора, який перетворює стратегію Ради на конкретні дії. Крім того, окремі афілійовані підрозділи, як-от Fauna & Flora USA, мають власні ради директорів і працюють відповідно до національного законодавства, залишаючись у рамках глобальної місії FFI.

Проект «Збереження сіамських крокодилів у Камбоджі», реалізований неурядовою організацією Flora and Fauna International, спрямований на те, щоб зберегти та збільшити дику популяцію сіамського крокодила, який знаходиться під критичною загрозою зникнення. Довгострокова мета полягає у створенні життєздатної дикої популяції з не менше ніж 10 000 крокодилів у кількох надійно захищених районах. Проект ведеться переважно в горах Кардамон та Національному парку Вірачі в Камбоджі і включає програми розведення крокодилів у неволі з подальшим випуском їх у дику природу, охорону та відновлення середовища проживання, а також активне залучення місцевих громад, зокрема співпрацю з корінним народом кхмер дауем. Для ефективності заходів також підтримуються громадські інспектори, які здійснюють

моніторинг та протидіють браконьєрству, а адвокація спрямована на посилення контролю за крокодилячими фермами та торгівлею. До реалізації проекту були залучені Лісовий департамент уряду Камбоджі, місцеві громади, Альянс дикої природи й соціальне підприємство Rising Phoenix.

Завдяки цій діяльності відбулося повторне відкриття виду у 2000 році, з тих пір було випущено майже 200 крокодилів у дику природу в Кардамонових горах, у 2024 році виявлено 60 диких крокодилячих дитинчат, а у 2025 році заплановано новий випуск 10 крокодилів до Національного парку Вірачі. Крім того, уряд Камбоджі оголосив 400 000 гектарів лісу у центральних Кардамонових горах охоронною територією, що свідчить про високий пріоритет охорони цього унікального виду [27].

Крім того, програма лідерства в охороні природи (Conservation Leadership Programme – CLP) є проектом організації Flora and Fauna International, спрямованим на виявлення, підтримку та розвиток талановитих молодих фахівців у галузі охорони природи по всьому світу. Її мета – надати учасникам необхідні навички та ресурси, щоб вони могли стати майбутніми лідерами у збереженні видів і природних середовищ, що знаходяться під загрозою зникнення. Програма проводиться в понад 100 країнах і включає надання грантів, організацію навчальних заходів, менторські сесії та можливості для налагодження професійних контактів. Серед партнерів – BirdLife International, Товариство охорони дикої природи та інші організації, що сприяють успішній реалізації ініціативи. Завдяки CLP профінансовано більше 600 проектів, організовано 80 стажувань, а також підтримано понад 2500 молодих фахівців, які зараз складають глобальну мережу експертів у сфері охорони природи. Програма сприяла відкриттю або повторному відкриттю понад 100 видів, забезпеченню статусу охоронної території та створенню численних громадських організацій, що активно займаються збереженням дикої природи.

Отже, FFI працює майже в 50 країнах над понад 120 проектами. Це широке географічне охоплення саме по собі свідчить про глобальну діяльність організації. FFI

бере участь у таких глобальних співпрацях, як Кембриджська природоохоронна ініціатива (CCI), Програма лідерства в охороні природи, Міжнародна програма збереження гірських горил, Механізм швидкого реагування, Універсальний альянс підтримки рейнджерів та ін. Ці ініціативи залучають численних партнерів і часто діють через національні кордони, демонструючи прагнення FFI до спільних, масштабних зусиль у сфері збереження природи. Морська природоохоронна програма FFI охоплює кілька регіонів (Америка, Євразія, Африка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон). Морські екосистеми часто взаємопов'язані через національні кордони, тому мультирегіональний підхід є необхідним для ефективного збереження морських екосистем. FFI виступає за сильний Глобальний договір про пластик на рівні ООН. Це глобальна політична ініціатива, спрямована на вирішення всесвітньої проблеми, що свідчить про залучення FFI до міжнародного екологічного управління [28].

2.2 Правове регулювання участі неурядових організацій у розробці і реалізації міжнародних екологічних договорів

Міжнародне природоохоронне співробітництво відіграє ключову роль у вирішенні екологічних проблем глобального масштабу. Його розвиток відбувається через укладання міжнародних угод, створення спеціалізованих організацій та проведення міжнародних форумів, які сприяють формуванню спільної екологічної політики.

Значним поштовхом до активізації міжнародного діалогу з питань охорони довкілля стало проведення низки глобальних конференцій. Однією з найважливіших стала Стокгольмська конференція ООН з навколишнього середовища (1972), яка заклала основи сучасного міжнародного екологічного права. Саме цей форум привів до створення Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP), що координує глобальні природоохоронні ініціативи. Крім того, день відкриття конференції – 5

червня – був офіційно проголошений Всесвітнім днем навколишнього середовища, що стало символом міжнародних зусиль у сфері екологічного захисту.

Важливий внесок у розвиток екологічного співробітництва зробила Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінкі, 1975), що включила екологічні питання до порядку денного європейської безпеки. Значний вплив на формування глобальної екологічної політики мали також Глобальний форум з проблем виживання (Москва, 1990) та Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку (ЮНСЕД, або КОСР-92, Ріо-де-Жанейро, 1992), під час якої були прийняті "Декларація Ріо" та "Порядок денний на XXI століття" — стратегічні документи, що визначили принципи сталого розвитку.

Крім міжнародних самітів, важливу роль у формуванні глобальної екологічної стратегії відіграють наукові симпозіуми, що забезпечують обмін знаннями та координацію наукових досліджень. Зокрема, під егідою ЮНЕП спільно з ВМО та ЮНЕСКО було проведено міжнародні симпозіуми з комплексного глобального моніторингу забруднення навколишнього середовища: у Ризі (1979), Тбілісі (1981) та Талліні (1983). Ці заходи сприяли розвитку методів екологічного моніторингу та оцінки впливу антропогенних факторів на навколишнє середовище.

Історія міжнародного природоохоронного співробітництва має глибоке коріння, що сягає понад 150 років. Перші міжнародні угоди у цій сфері були укладені ще наприкінці XIX століття. Зокрема, важливим кроком стало підписання Конвенції про міжнародну охорону птахів, корисних у сільському господарстві (1902), яка стала одним із перших міжнародних екологічних договорів. Згодом розвиток природоохоронного права набув системного характеру, що відобразилося в прийнятті численних угод, таких як Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, 1979), Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (РКЗК) (1992), Конвенція про біологічне різноманіття (1992) та інші.

Починаючи з другої половини XX століття, міжнародне екологічне право активно розвивалося, що відобразилося в ухваленні значної кількості природоохоронних документів. Серед найважливіших ініціатив слід відзначити Програму ООН "Людина та біосфера" (1968), яка заклала основу для створення біосферних резерватів та екологічно збалансованого управління природними ресурсами. Важливим етапом стало заснування Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP) у 1972 році, яка й досі відіграє провідну роль у формуванні глобальної екологічної політики.

На регіональному рівні значну роль у збереженні біорізноманіття відіграє Бернська конвенція (1979), що регулює охорону дикої флори та фауни, а також природних середовищ існування в Європі. У 1982 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Всесвітню хартію природи, яка встановила фундаментальні принципи гармонійної взаємодії людини з природним середовищем [29].

Прийняті в подальші роки міжнародні документи визначили подальші напрями екологічної співпраці. Зокрема, Європейська хартія про навколишнє середовище та здоров'я (1990) заклала основи взаємозв'язку між станом довкілля та здоров'ям людини. Конвенція про зміну клімату (1992) стала правовою основою для міжнародних заходів щодо протидії глобальному потеплінню, а Конвенція про біологічне різноманіття (1993) — ключовим інструментом для збереження екосистем і забезпечення сталого використання природних ресурсів.

Серед інших важливих документів слід відзначити Декларацію про ліси (1994), яка визначає принципи стійкого управління лісовими ресурсами, а також "Порядок денний XXI століття" (Agenda 21, 1992), який став основоположною програмою дій для впровадження концепції сталого розвитку на глобальному рівні.

Вперше в історії міжнародного права розробка, обговорення та ухвалення Конвенції відбувалися за активної участі громадськості, зокрема коаліції неурядових

організацій, яка мала право голосу на всіх етапах переговорів. Це стало визначальним під час IV Пан-Європейської конференції міністрів охорони довкілля у червні 1998 року в Оргусі, де була ухвалена Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в ухваленні рішень та доступ до правосуддя з питань довкілля [30].

На сучасному етапі неофіційна кодифікація здійснюється окремими науковцями, їх колективами, національними інститутами та громадськими організаціями. Серед останніх ключову роль відіграє Міжнародний союз охорони природи і природних ресурсів (МСОП), заснований у 1948 році.

Діяльність Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів (МСОП) сприяла розробці низки проєктів міжнародних конвенцій, здебільшого спрямованих на захист тваринного світу, а також підготовці Всесвітньої стратегії охорони природи та Хартії охорони природи. Важливим досягненням організації стало видання міжнародної «Червоної книги», що є фундаментальним документом у сфері збереження біорізноманіття. МСОП активно співпрацює з Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) та разом із Всесвітньою фундацією охорони дикої природи реалізує значну частину проєктів, спрямованих на збереження живих організмів, створення та управління заповідниками й національними парками, а також охорону генетичного фонду біорізноманіття [31].

Важливу роль у процесі розробки міжнародних природоохоронних документів відіграють міжнародні екологічні неурядові організації. Вони брали активну участь у підготовці таких міжнародних угод, як Африканська конвенція про охорону природи і природних ресурсів (1968 р.), Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973 р.), Угода про охорону білих ведмедів (1973 р.), Конвенція про охорону природи в південній частині Тихого океану (1976 р.) та Конвенція про охорону мігруючих видів диких тварин (1979 р.). Окрім безпосередньої участі у створенні міжнародних природоохоронних норм, міжнародні екологічні неурядові організації виконують консультативну функцію, надаючи

експертну підтримку урядам різних країн у розробці національного екологічного законодавства. Це підкреслює значущість міжнародних неурядових організацій у формуванні глобальної екологічної політики та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Діяльність окремих міжнародних неурядових організацій (МНУО) в сфері екології спрямована переважно на фінансування природоохоронних ініціатив та екологічних проєктів. Зокрема, Всесвітній фонд природи (WWF) відіграє ключову роль у мобілізації фінансових ресурсів для охорони біорізноманіття, реалізації програм зі збереження екосистем, боротьби зі зміною клімату та підтримки стійкого розвитку. Фінансова підтримка, надана такими організаціями, дозволяє реалізовувати міжнародні екологічні угоди, створювати нові заповідні території, здійснювати моніторинг стану довкілля та впроваджувати ефективні природоохоронні заходи.

Окрім фінансування та науково-аналітичної діяльності, МНУО відіграють значну роль у просуванні екологічної освіти, підвищенні обізнаності громадськості щодо екологічних викликів, організації міжнародних конференцій і формуванні глобального екологічного порядку денного. Вони виступають ініціаторами створення нових міжнародних угод та екологічних стандартів, а також беруть активну участь у моніторингу виконання існуючих природоохоронних зобов'язань державами. Таким чином, діяльність міжнародних неурядових організацій є багатогранною та включає фінансову, наукову, консультативну, освітню й правозахисну складові, що робить їх важливими суб'єктами міжнародного екологічного права.

Як було зазначено, неурядові організації (НУО) відіграють важливу роль у реалізації міжнародних екологічних договорів. Однією з основних форм їх участі є право бути спостерігачами на нарадах сторін багатосторонніх природоохоронних угод. Наприклад, Конвенція СІТЕС (1973), Монреальський протокол (1987) і Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992) передбачають можливість участі НУО в обговореннях, що дозволяє їм впливати на позиції держав щодо ефективного

виконання зобов'язань. В Україні статус спостерігачів у рамках РКЗК мають «ЕкоПраво-Київ», «Екологія-Право-Людина» та «Науково-дослідний центр Екосфера» [32].

НУО також можуть висувати своїх кандидатів на вибори до комітетів природоохоронних угод і ініціювати процедури з питань дотримання їхніх норм. Оргуська конвенція (1998) передбачає можливість номінування експертів НУО до Комітету з питань дотримання та подання звернень про порушення її положень [33]. У більшості випадків розгляд справ цим Комітетом відбувався за ініціативою громадськості. Подібна практика є поширеною у сфері прав людини, однак Оргуська конвенція дозволяє оскаржувати не лише порушення прав, а й будь-які відступи від міжнародних екологічних норм.

Ще однією важливою формою участі є залучення НУО до підготовки національних доповідей про імплементацію екологічних угод. У 2007 році на Нараді Сторін Оргуської конвенції було закріплено необхідність консультацій з громадськістю під час підготовки таких документів. Деякі країни, зокрема Вірменія та Киргизстан, дозволяли НУО подавати альтернативні доповіді. В Україні громадські організації брали участь у підготовці п'ятого національного повідомлення про імплементацію РКЗК і Кіотського протоколу (1997) [32].

Крім того, НУО можуть надавати інформацію та експертні послуги міжнародним організаціям і державам. Наприклад, Картахенський протокол (2000) і Кіотський протокол передбачають використання компетентних НУО для оцінки екологічних ризиків. Програма ЮНЕП «Глобальна екологічна перспектива» базується на дослідженнях НУО, а ЮНЕСКО співпрацює з Міжнародним союзом охорони природи та іншими організаціями в питаннях збереження природної спадщини.

Неурядові організації мають змогу застосовувати економічні стимули для підтримки реалізації міжнародного екологічного права. Широко відомою є практика

Всесвітнього фонду дикої природи щодо обміну частини зовнішнього боргу країн, що розвиваються, на фінансування природоохоронних програм і проєктів через укладення відповідних угод (англ. – *debt-for-nature swaps*). За умовами таких угод природоохоронна організація (зокрема, національні представництва ВФДП) набуває право на частину зовнішнього боргу країни й пропонує боржнику погашення цієї суми у національній валюті за вигідним курсом. Отриману різницю організація спрямовує на фінансування екологічних заходів у цій країні. Першу подібну угоду було укладено у 1987 році між неурядовою організацією «Консервасьон Інтернаціональ» (Вашингтон, США) та Болівією. Організація придбала у комерційного банку борг Болівії на суму 650 тис. доларів США за 100 тис. доларів, при цьому фінансування операції здійснювалося за рахунок Фонду Франка Уїденна. Відповідно до умов договору, Болівія отримала анулювання частини боргу в обмін на реалізацію комплексу заходів, спрямованих на створення і підтримку біосферного заповідника в районі Болівійських Анд [32].

Безпосередня участь НУО у виконанні природоохоронних угод передбачена, зокрема, Конвенцією Еспо (1991), Організацією конвенцією та Конвенцією ООН про боротьбу із спустелюванням (1994). Вони можуть ініціювати оцінку впливу на довкілля і оскаржувати порушення природоохоронних норм. Прикладом є справа щодо будівництва каналу «Дунай – Чорне море», ініційована Румунією проти України. Крім того, програма TRAFFIC, заснована Всесвітнім фондом дикої природи та Міжнародним союзом охорони природи, допомагає виявляти порушення Конвенції CITES.

Нарешті, НУО можуть застосовувати ненасильницькі, але конфронтаційні дії для забезпечення виконання природоохоронних угод. Наприклад, завдяки активності Грінпіс було створено нові заповідники, укладено Договір про всеохоплюючу заборону ядерних випробувань (1996), Картахенський протокол, Стокгольмську конвенцію (2001) та інші міжнародні акти.

Таким чином, НУО, маючи певні права, обов'язки і навіть обмежену відповідальність, є важливими суб'єктами міжнародних екологічних відносин. Вони беруть участь у реалізації природоохоронних угод через консультації, моніторинг, судові процеси, економічні механізми та активістську діяльність, відіграючи ключову роль у впровадженні та дотриманні міжнародного екологічного права.

2.3. Аналіз практичної діяльності провідних міжнародних екологічних НУО

Світ стикається з безпрецедентними екологічними викликами, серед яких зміна клімату, втрата біорізноманіття, забруднення навколишнього середовища та виснаження природних ресурсів. У відповідь на ці загрози міжнародні екологічні неурядові організації (НУО) відіграють критично важливу роль, виступаючи рушійною силою у захисті довкілля та сприянні сталого розвитку. Їхня діяльність охоплює широкий спектр питань і стратегій, спрямованих на збереження планети для майбутніх поколінь. Зростаюча гострота екологічних проблем лише підкреслює важливість та необхідність ретельного аналізу діяльності цих організацій.

До списку провідних міжнародних екологічних НУО, які широко визнані та мають значний вплив у цій сфері, входять такі організації: Всесвітній фонд природи (WWF), Грінпіс, Товариство охорони природи (The Nature Conservancy), Міжнародна спілка охорони природи (IUCN), Консервейшн Інтернешнл (Conservation International), Друзі Землі Інтернешнл (Friends of the Earth International), Фонд захисту довкілля (Environmental Defense Fund), 350.org, Сьєрра Клуб (Sierra Club), Мережа дій в захист тропічних лісів (Rainforest Action Network), Екологічне право (Earthjustice), КлієнтЕрт (ClientEarth) та Інститут світових ресурсів (World Resources Institute).

Ці НУО можна умовно поділити на кілька категорій залежно від їхніх основних підходів та сфер діяльності. Наприклад, такі організації, як Екологічне право та КлієнтЕрт, зосереджуються переважно на юридичних стратегіях та судових позовах

для захисту довкілля [34]. Грінпіс та 350.org відомі своїми акціями прямої дії та мобілізацією громадськості. WWF, Товариство охорони природи та Консервейшн Інтернешнл роблять акцент на збереженні біорізноманіття та екосистем, використовуючи наукові дослідження, співпрацю та охорону територій. Міжнародна спілка охорони природи виконує роль глобального авторитету в питаннях охорони природи, займаючись збором даних, дослідженнями та розробкою рекомендацій. Такий поділ праці та спеціалізація свідчать про різноманітність підходів у межах екологічного руху.

Міжнародні екологічні НУО застосовують різноманітні методи та стратегії для реалізації своїх цілей. Одним із ключових підходів є адвокація, яка охоплює процеси впливу на ухвалення екологічно орієнтованих рішень на національному та міжнародному рівнях. Це включає лобіювання урядів щодо формування та імплементації екологічної політики, участь у розробці міжнародно-правових документів, таких як багатосторонні екологічні угоди під егідою Організації Об'єднаних Націй (наприклад, активна участь Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) у підготовці та вдосконаленні конвенцій ООН з питань біорізноманіття, змін клімату та охорони природних ресурсів). Окремі НУО зосереджуються на просуванні конкретних екологічних рішень, зокрема сприяють розширенню відновлюваних джерел енергії шляхом науково обґрунтованих досліджень, аналітичних звітів та суспільного тиску на державні органи. Прикладом може слугувати діяльність міжнародного руху 350.org щодо популяризації відмови від викопного палива та переходу на сталі джерела енергії [35].

Крім того, значна частина міжнародних екологічних НУО спрямовує свої зусилля на інформаційно-просвітницьку діяльність, метою якої є підвищення рівня екологічної свідомості населення та залучення громадськості до вирішення екологічних проблем. Для цього використовуються комунікаційні стратегії, що включають співпрацю із засобами масової інформації, реалізацію освітніх програм та

організацію масових публічних заходів. Наприклад, Greenpeace ефективно застосовує тактику візуальних і резонансних кампаній, спрямованих на привернення уваги до екологічних катастроф та стимулювання суспільного тиску на політиків і бізнес-структури. У свою чергу, Сьєрра Клуб активно працює над інформуванням громадян шляхом проведення досліджень, публікації звітів та організації громадських обговорень екологічних питань, сприяючи формуванню екологічної культури та розвитку екологічної політики на державному рівні.

Наукові дослідження та систематичний збір екологічних даних є ще одним ключовим елементом діяльності неурядових організацій (НУО), оскільки вони дають змогу глибоко аналізувати актуальні екологічні проблеми, оцінювати стан довкілля та формувати обґрунтовані, ефективні стратегії збереження природи. Наприклад, Червоний список Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) є глобально визнаним інструментом, який класифікує види за ступенем загрози їхньому існуванню та служить важливим джерелом для пріоритезації природоохоронних заходів. Крім того, дослідження Інституту світових ресурсів (World Resources Institute) надають глибокий аналітичний огляд щодо змін клімату, вирубування лісів, стану водних ресурсів та інших глобальних екологічних викликів, що дозволяє НУО приймати рішення на основі актуальних і достовірних даних.

Також, юридичні дії є потужним інструментом для забезпечення дотримання екологічного законодавства, оскарження шкідливих проєктів та створення юридичних прецедентів, що можуть мати довготривалий вплив на екологічну політику. Прикладом є діяльність юридичної організації ClientEarth (КлієнтЕрт), яка через судові позови домагається змін у політиці великих корпорацій та урядів, зокрема щодо забруднення повітря і змін клімату.

Паралельно з цим, прями дії та громадські протести слугують засобами активного привернення уваги до гострих екологічних проблем, блокування екологічно небезпечної діяльності та стимулювання широкої участі громадськості. Зокрема,

організація Greenpeace відома своєю тактикою ненасильницьких прямих дій, включаючи блокування промислових об'єктів, публічні перформанси та експедиції до віддалених регіонів, аби запобігти екологічним катастрофам. У свою чергу, міжнародна кліматична організація 350.org проводить масштабні мобілізаційні кампанії, які об'єднують мільйони людей у всьому світі для вимоги відмови від викопного палива та переходу до сталого енергетичного майбутнього.

Активне залучення громадськості, співпраця з місцевими спільнотами та визнання ролі корінних народів є важливими чинниками у збереженні біорізноманіття та сталому природокористуванні. Цей підхід базується на розумінні того, що ефективний захист довкілля неможливий без участі тих, хто безпосередньо залежить від природних ресурсів і має традиційні знання щодо їх використання. Наприклад, Всесвітній фонд природи (WWF) реалізує низку програм, що спрямовані на підтримку місцевих громад через навчання екологічно сталим методам ведення сільського господарства, впровадження екотуризму, а також розвиток ініціатив спільного управління природоохоронними територіями. Подібним чином, організація Conservation International (Консервейшн Інтернешнл) активно співпрацює з корінними народами в різних частинах світу, сприяючи збереженню традиційних земель, підвищенню екологічної обізнаності та розвитку механізмів спільного прийняття рішень щодо управління природними ресурсами.

Різноманіття таких стратегій і партнерських підходів свідчить про прагнення неурядових організацій до комплексного та міждисциплінарного вирішення складних екологічних проблем, де поєднуються наукові знання, правові механізми, активізм та участь громад.

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

3.1. Правове регулювання діяльності міжнародних екологічних НУО в Україні

Міжнародні неурядові організації (НУО) відіграють дедалі помітнішу роль у вирішенні глобальних та національних екологічних проблем. В Україні, яка стикається зі значними екологічними викликами, що поглиблюються наслідками військової агресії, діяльність міжнародних екологічних НУО набуває особливої ваги. Вони привносять міжнародний досвід, експертизу, ресурси та сприяють інтеграції України в глобальні природоохоронні процеси.

Правове поле для діяльності всіх неурядових організацій, включаючи ті, що мають міжнародний характер та екологічне спрямування, ґрунтується на загальних принципах та нормах, встановлених для громадських об'єднань в Україні.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює створення, діяльність, припинення громадських об'єднань в Україні, є Закон України "Про громадські об'єднання" № 4572-VI від 22 березня 2012 року [36]. Цей закон встановлює загальні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Він є відправною точкою для розуміння правового статусу будь-якої НУО, що діє на території України, перш ніж переходити до специфіки міжнародних організацій.

Закон визначає громадське об'єднання як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та

інших інтересів. Закон передбачає дві основні організаційно-правові форми громадських об'єднань:

1. Громадська організація: засновниками та членами (учасниками) є фізичні особи.
2. Громадська спілка: засновниками є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути як юридичні особи приватного права, так і фізичні особи [36].

Важливою особливістю є те, що громадське об'єднання може здійснювати свою діяльність як зі статусом юридичної особи, так і без такого статусу. Цей вибір має суттєві наслідки для правоздатності об'єднання. Об'єднання зі статусом юридичної особи є повноцінним суб'єктом права, може від свого імені набувати майнових та немайнових прав, нести обов'язки, бути позивачем та відповідачем у суді. Об'єднання без статусу юридичної особи діє через своїх уповноважених представників, і його можливості щодо володіння майном, укладання договорів та ведення фінансової діяльності є більш обмеженими, хоча закон і передбачає можливість мати банківський рахунок, наймати співробітників та вести фінансовий облік [37]. Ця гнучкість у виборі правового статусу створює певні можливості, але водночас може породжувати складнощі, особливо при взаємодії з іноземними материнськими організаціями, які зазвичай є юридичними особами за законодавством своїх країн. Вибір форми та статусу впливає на процедуру легалізації, управління, відповідальність та операційні можливості організації в Україні.

Фундаментальною характеристикою громадських об'єднань в Україні є їх неприбутковий статус. Це означає, що основною метою їхньої діяльності не є отримання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками, членами чи працівниками (окрім оплати праці та нарахувань на неї). Весь дохід, отриманий громадським об'єднанням, має спрямовуватися на досягнення його статутних цілей та

завдань. Цей принцип є ключовим для отримання та збереження статусу неприбуткової організації.

Крім того, Закон України "Про громадські об'єднання" передбачає можливість для національних громадських об'єднань отримати "всеукраїнський" статус, якщо вони мають відокремлені підрозділи у більшості адміністративно-територіальних одиниць України. Однак підтвердження такого статусу є добровільним. Ця категорія стосується виключно українських організацій і слугує для розмежування їхнього територіального охоплення, на відміну від статусу міжнародних НУО, який визначається їхнім іноземним походженням та регулюється окремими нормами [36].

Варто відзначити термінологічну особливість: хоча українське законодавство оперує терміном "громадське об'єднання", у практиці, міжнародних документах та аналітичних матеріалах часто використовується ширший термін "неурядова організація" (НУО). Дослідження вказують на те, що в українському контексті ці поняття є значною мірою тотожними, особливо коли йдеться про іноземні організації, які закон прямо називає "іноземними неурядовими організаціями". Розуміння цього співвідношення допомагає узгодити національну юридичну термінологію з міжнародною практикою та термінологією, яку використовують самі міжнародні організації [38].

Стосовно діяльності міжнародних неурядових організацій в Україні, то вона має свої особливості, що відрізняють їх від національних громадських об'єднань. Їхній статус та порядок функціонування визначаються як загальними нормами українського законодавства, так і спеціальними положеннями, а також міжнародними договорами.

Міжнародні неурядові організації (в законі – "неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації") діють на території України відповідно до Закону "Про громадські об'єднання", інших законів України та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [36]. Це

означає, що вони підпорядковуються українському правопорядку, але їхній статус також може визначатися міжнародними нормами. Визнання правосуб'єктності міжнародних НУО підтримується такими міжнародними інструментами, як Європейська конвенція про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій (№ 124) та Фундаментальні принципи щодо статусу НУО в Європі, які наголошують на важливості свободи об'єднання (стаття 11 Європейської конвенції з прав людини) та внеску НУО в демократичне суспільство [39].

Основний шлях для безпосередньої діяльності міжнародної НУО в Україні – це акредитація її відокремленого підрозділу (найчастіше у формі представництва або філії). Процедура акредитації здійснюється відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань" [40]. Ключовим аспектом є те, що такий акредитований відокремлений підрозділ не набуває статусу юридичної особи за українським законодавством. Він діє від імені та в інтересах іноземної материнської НУО, яка є юридичною особою за законодавством країни свого походження. Це принципово відрізняється від ситуації, коли іноземна НУО виступає засновником нової української організації (наприклад, благодійного фонду), яка реєструється як повноцінна українська юридична особа та резидент.

На діяльність відокремлених підрозділів іноземних НУО поширюються ті ж самі загальні обмеження, що й на національні громадські об'єднання, встановлені статтею 4 Закону "Про громадські об'єднання". Зокрема, забороняється діяльність, спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності, підрив безпеки, пропаганду війни, насильства, розпалювання ворожнечі, посягання на права людини тощо. Також заборонено створення воєнізованих формувань. Діяльність відокремленого підрозділу може бути заборонена в судовому порядку у разі порушення ним положень статей 36, 37 Конституції України (щодо обмежень свободи об'єднання), статті 4 Закону "Про

громадські об'єднання" або інших законів, що встановлюють обмеження в інтересах національної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я чи захисту прав інших осіб [36].

Діяльність акредитованого відокремленого підрозділу припиняється на підставі:

1. Рішення самої іноземної НУО.
2. Рішення уповноваженого органу з питань реєстрації у разі закінчення терміну дії довіреності на ім'я керівника підрозділу.
3. Рішення суду про заборону діяльності підрозділу [36].

Справи про заборону відокремленого підрозділу розглядаються в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України [36].

Відсутність статусу окремої юридичної особи для акредитованих представництв має значні практичні наслідки. Такі підрозділи не можуть самостійно володіти майном (формально воно належить материнській організації), а при укладанні договорів вони діють від імені іноземної НУО. Це може ускладнювати взаємодію з банківськими установами та іншими контрагентами порівняно з українськими юридичними особами, які мають зрозумілий та стандартизований статус. Саме тому створення окремої української юридичної особи (наприклад, благодійної організації), заснованої іноземною НУО, розглядається як стратегічно приваблива альтернатива, незважаючи на потенційно інші вимоги до управління та звітності.

Крім того, міжнародні НУО, діючи в Україні, перебувають на перетині національного законодавства та міжнародних норм і угод. Їхнє міжнародне походження та часта залежність від міжнародного фінансування (наприклад, міжнародної технічної допомоги) створюють специфічний контекст. Це може надавати певні переваги (доступ до міжнародних ресурсів, можливості для міжнародної адвокації), але й створює виклики, пов'язані з необхідністю дотримання складних

вимог українського законодавства (реєстрація, оподаткування, звітність) поряд з можливими стандартами міжнародних донорів чи материнських організацій. Ця подвійна підзвітність вимагає високого рівня юридичної та адміністративної експертизи.

Варто окремо розглянути роль та права екологічних НУО в українському екологічному законодавстві. Українське законодавство у сфері охорони довкілля визнає важливу роль громадськості, включаючи неурядові організації, та надає їм низку прав для участі у формуванні та реалізації екологічної політики, контролі за дотриманням природоохоронних норм та захисті екологічних прав.

Одним із ключових актів у системі екологічного законодавства України, що безпосередньо впливає на умови функціонування та правовий статус міжнародних екологічних неурядових організацій (НУО), є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII від 25 червня 1991 року. Цей закон має фундаментальне значення, оскільки закладає загальні правові, економічні та соціальні засади охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, а також забезпечення екологічної безпеки.

Документ визначає суб'єктів права у сфері охорони довкілля, серед яких, поряд із державними органами, підприємствами та громадянами, можуть виступати також громадські та міжнародні організації. Зокрема, стаття 10 Закону прямо передбачає право громадських об'єднань на участь в охороні навколишнього природного середовища, у тому числі через:

- подання пропозицій органам влади;
- участь у розробленні екологічних програм;
- здійснення екологічного контролю;
- інформування населення та проведення екологічної освіти.

Це створює правову основу для легітимної участі міжнародних екологічних НУО в реалізації екологічної політики в Україні.

Закон також визначає загальні принципи екологічної політики, серед яких особливе значення для міжнародних неурядових організацій мають принцип гласності та участі громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень, принцип міжнародного співробітництва в галузі охорони довкілля, а також принцип науково обґрунтованого підходу до регулювання природокористування. Згідно з цими положеннями, міжнародні екологічні НУО можуть відігравати важливу роль у транскордонному моніторингу стану довкілля, участі у міжнародних екологічних проєктах, реалізації програм технічної допомоги, а також у формуванні екологічної політики шляхом експертної та адвокаційної діяльності. Крім того, Закон уможливорює створення правових механізмів для співпраці між державою та міжнародними громадськими структурами, що може реалізовуватися через укладення відповідних угод, участь у спільних екологічних проєктах, а також підтримку міжнародних екологічних ініціатив, які не суперечать національним інтересам України [41].

Ще одним важливим нормативно-правовим актом, який визначає засади участі громадськості в охороні навколишнього природного середовища, є Закон України «Про екологічну експертизу» № 45/95-ВР. Незважаючи на те, що після впровадження Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» частина функцій державної екологічної експертизи була інтегрована в нову процедуру оцінки впливу на довкілля (ОВД), положення зазначеного Закону й надалі зберігають актуальність у контексті регламентації форм участі громадськості, зокрема через механізм громадської екологічної експертизи [42].

Громадська екологічна експертиза, відповідно до цього Закону, може ініціюватися громадськими організаціями, у тому числі міжнародними неурядовими організаціями, а також іншими об'єднаннями громадян у разі виникнення потреби в екологічному обґрунтуванні діяльності, яка може становити потенційну загрозу

навколишньому середовищу. Проведення такої експертизи дозволяється незалежно від державної, або ж паралельно з нею. Для реалізації відповідного процесу можуть створюватися як тимчасові, так і постійно діючі еколого-експертні колективи, що функціонують на засадах наукової та професійної компетентності.

Фінансування громадської екологічної експертизи, як правило, здійснюється за рахунок власних ресурсів ініціаторів, у тому числі міжнародних екологічних НУО, або через залучення добровільних внесків та благодійної допомоги, а в окремих випадках — на безоплатних засадах. Закон надає широкі можливості для участі громадськості в експертній діяльності, передбачаючи право подавати письмові зауваження та пропозиції, брати участь у громадських слуханнях, а також делегувати своїх представників до складу експертних груп [42].

Однак, згідно з чинним законодавством, висновки громадської екологічної експертизи не мають юридично зобов'язального характеру. Закон визначає їх як рекомендаційні, що «можуть враховуватися» при здійсненні державної екологічної експертизи та прийнятті рішень органами влади. Така правова позиція зумовлює дискусії у науковому та правозастосовному середовищі щодо доцільності підвищення юридичної сили цих висновків. У національній правовій доктрині вже висловлюються пропозиції щодо необхідності запровадження механізмів, які б забезпечили обов'язкове врахування результатів громадської експертизи під час прийняття рішень у сфері екологічного управління.

У 2017 році в Україні було прийнято Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» № 2059-VIII, який запровадив нову правову модель оцінювання екологічних наслідків господарської діяльності. Вказаний закон замінив застарілий механізм державної екологічної експертизи у сфері планованої діяльності, забезпечивши її гармонізацію з положеннями Директиви 2011/92/ЄС Європейського парламенту та Ради про оцінку впливу певних державних і приватних проєктів на довкілля. Таким

чином, ухвалення цього нормативно-правового акта стало важливим кроком на шляху до імплементації європейських екологічних стандартів в українське право [43].

Закон визначає процедуру оцінки впливу на довкілля (ОВД) як обов'язкову для реалізації окремих категорій планованої діяльності, яка потенційно може мати значний вплив на навколишнє природне середовище. Основна мета процедури полягає у забезпеченні належної екологічної оцінки проєктів ще до прийняття рішень про їх реалізацію, що дозволяє виявити, мінімізувати або попередити можливі негативні наслідки для довкілля.

Однією з ключових особливостей процедури ОВД є інституціалізована участь громадськості. Закон гарантує відкритість і прозорість на всіх етапах розгляду проєктної документації — від публікації повідомлення про плановану діяльність до формування остаточного висновку з оцінки. Будь-яка заінтересована особа, включаючи представників громадянського суспільства, неурядові та міжнародні екологічні організації, незалежно від місця їх проживання чи реєстрації, має право подавати зауваження і пропозиції, а також брати участь у громадських слуханнях, що проводяться в рамках процедури [44].

Процедурна складова участі громадськості чітко регламентована законодавством. Усі письмові або усні зауваження, що надходять у ході громадського обговорення, підлягають обов'язковому розгляду уповноваженим органом — Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України або відповідним територіальним підрозділом. Результати участі громадськості фіксуються у спеціальному звіті, що є невід'ємним додатком до висновку з ОВД і має бути врахованим при ухваленні остаточного рішення щодо допустимості реалізації проєкту.

Остаточним результатом проведеної процедури є висновок з оцінки впливу на довкілля, у якому міститься правова оцінка екологічної допустимості проєкту, а також визначаються конкретні умови, за яких планована діяльність може бути дозволена.

Закон передбачає, що у випадку порушення встановленої процедури, зокрема через ігнорування або неналежний розгляд пропозицій громадськості, висновок з ОВД може бути оскаржений у судовому порядку. Така норма є суттєвим гарантом екологічних прав громадян та механізмом контролю за дотриманням принципів належного врядування в екологічній сфері.

Таким чином, Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» закріплює нову якість правового регулювання екологічної оцінки в Україні та створює реальні можливості для активної участі громадськості, включно з міжнародними екологічними НУО, у процесі прийняття екологічно значущих рішень. Цей інструмент відіграє важливу роль у демократизації екологічної політики, забезпечуючи відкритість, прозорість та врахування інтересів широкого кола зацікавлених сторін.

Важливу роль у забезпеченні участі екологічних неурядових організацій у формуванні та контролі екологічної політики відіграє Закон України «Про доступ до публічної інформації» (№ 2939-VI від 13.01.2011 р.). Його положення гарантують відкритість та прозорість діяльності органів державної влади, надаючи громадськості, у тому числі екологічним НУО, право на безперешкодний доступ до екологічно значущої інформації [45].

Закон встановлює обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування надавати на запит інформацію про стан довкілля, джерела екологічної небезпеки, результати екологічного моніторингу, а також документи, що стосуються прийняття екологічно важливих рішень. Така інформація не може бути обмежена у доступі, навіть у випадках, коли вона формально підпадає під категорію з обмеженим доступом, якщо її нерозголошення може загрожувати навколишньому природному середовищу або здоров'ю людей.

Таким чином, зазначений закон забезпечує правову базу для реалізації права громадськості на доступ до екологічної інформації, що є передумовою для ефективної

адвокаційної та наглядової діяльності міжнародних та національних екологічних неурядових організацій в Україні.

Не можна обійти увагою міжнародні договори, які були ратифіковані Україною, оскільки відповідно до статті 9 Конституції України, вони є частиною національного законодавства і мають пріоритет у разі колізії з національними нормативно-правовими актами. Це створює належне правове підґрунтя для інтеграції міжнародних екологічних стандартів, включаючи положення щодо ролі та прав неурядових організацій. Особливе значення в цьому контексті має Конвенція Європейської економічної комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, більш відома як Орхуська конвенція.

Україна підписала Орхуську конвенцію у 1998 році, а вже наступного року — 6 липня 1999 року — ратифікувала її відповідно до Закону № 832-XIV. Конвенція встановлює універсальні принципи екологічної демократії, які базуються на трьох взаємопов'язаних елементах: забезпеченні вільного доступу до екологічної інформації, участі громадськості у процесах прийняття рішень та гарантії ефективного доступу до правосуддя в екологічній сфері [33].

У рамках першого елемента держава зобов'язується не лише надавати інформацію на запит, а й активно поширювати екологічно значущу інформацію, зокрема щодо джерел екологічної небезпеки, рівня забруднення та заходів екологічного контролю. Це положення безпосередньо підтримує діяльність екологічних НУО, надаючи їм інструменти для моніторингу, аналітики та інформування громадськості.

Другий елемент — участь громадськості в ухваленні екологічно значущих рішень — передбачає обов'язок державних органів забезпечити можливість активної участі громадян та їх об'єднань, включаючи НУО, на всіх етапах планування і

затвердження рішень щодо видів діяльності, що можуть мати значний вплив на довкілля. Це включає обговорення звітів з оцінки впливу на довкілля, програм і стратегій розвитку, а також екологічної політики в ширшому сенсі. Конвенція акцентує на необхідності своєчасного інформування громадськості та обов'язку враховувати результати такої участі у фінальних рішеннях.

Третій принцип — доступ до правосуддя — гарантує право будь-якої заінтересованої особи або організації, включно з екологічними НУО, на ефективний механізм оскарження дій або бездіяльності державних органів, які порушують екологічне законодавство або права на доступ до інформації та участь у прийнятті рішень. Таким чином, Конвенція створює умови для екологічної правозахисної діяльності на основі верховенства права.

Значущим є також те, що екологічні неурядові організації брали активну участь у розробці Орхуської конвенції, а сьогодні виступають як ключові суб'єкти її імплементації, спостереження та популяризації як на міжнародному, так і на національному рівнях. Вони не лише сприяють трансформації її норм у національну правову систему, а й забезпечують постійний громадський контроль за їх реалізацією в практиці державного управління довкіллям.

Принципи Орхуської конвенції знайшли своє відображення у низці українських законів, зокрема у вже згаданих Законах "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про оцінку впливу на довкілля", "Про доступ до публічної інформації". Це створює основу для забезпечення права громадськості, включаючи екологічні НУО, на доступ до інформації, участь у прийнятті екологічно значущих рішень та доступ до правосуддя.

Однак, незважаючи на відносно розвинуту нормативну базу, практична реалізація принципів Орхуської конвенції залишається проблематичною. На рівні практики часто спостерігається декларативність процедур участі громадськості, коли

надання інформації або залучення до обговорень здійснюється формально, без реального врахування зауважень та позицій заінтересованих сторін. В окремих випадках фіксуються порушення строків або обмеження доступу до екологічної інформації з підстав, не передбачених законодавством [46].

Крім того, існує низка законодавчих та організаційних бар'єрів, які стримують ефективну імплементацію Конвенції. Це, зокрема, відсутність чіткого й вичерпного визначення поняття «екологічна інформація» у всіх аспектах, недостатнє нормативне регулювання механізмів участі громадськості у прийнятті рішень на рівні підзаконних актів, а також брак єдиних стандартів ведення громадських слухань у сфері екології.

До того ж, не повною мірою вирішено питання щодо обсягу інформації, що підлягає обмеженню в доступі (наприклад, інформації, яка може бути віднесена до державної або комерційної таємниці), що створює потенційну можливість зловживань з боку суб'єктів владних повноважень.

Складність імплементації посилюється також специфікою самої Конвенції, яка використовує терміни з широким полем для тлумачення — такі як «адекватний», «своєчасний», «ефективний» — що надає значну дискрецію державам-учасницям у виборі форм реалізації відповідних норм. Це, з одного боку, дозволяє адаптувати імплементацію до національних умов, але, з іншого — створює загрозу фрагментарного або формального виконання зобов'язань [46].

Узагальнюючи, слід констатувати, що хоча Україна і продемонструвала значний поступ у напрямі нормативної імплементації положень Орхуської конвенції, ефективність практичного застосування її принципів багато в чому залежить від реальної політичної волі органів влади, якості адміністративних процедур, а також активності та спроможності громадянського суспільства, зокрема екологічних НУО, до моніторингу та стратегічного судового захисту екологічних прав.

Поза межами Орхуської конвенції на формування правового статусу, легітимності та напрямів діяльності міжнародних екологічних неурядових організацій в Україні впливає низка інших міжнародних правових актів і стандартів. Зокрема, важливе значення мають документи Ради Європи, які, хоча і не завжди мають імперативну силу для українського правопорядку, все ж створюють важливий нормативний орієнтир.

Конвенція Ради Європи № 124 про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій (1986 р.), хоча і не ратифікована Україною, встановлює засадничі підходи до визначення правового статусу міжнародних НУО, включаючи екологічні, та формулює вимоги до держав-членів щодо сприяння їхній діяльності. У поєднанні з Фундаментальними принципами щодо статусу неурядових організацій в Європі, прийнятими Конференцією міжнародних НУО при Раді Європи (2002 р.), ці акти окреслюють загальноєвропейський стандарт участі громадянського суспільства у демократичному врядуванні, включно з екологічною сферою [47].

Крім того, Україна є стороною багатьох багатосторонніх природоохоронних угод, зокрема Конвенції про біологічне різноманіття (1992), Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (1992), Базельської конвенції про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів і їх видаленням (1989), Конвенції про охорону водно-болотних угідь (Рамсарської конвенції, 1971), Конвенції Еспо (1991) тощо. Вони не лише зобов'язують державу до впровадження певних екологічних стандартів, а й прямо або опосередковано визнають право громадськості, зокрема НУО, на участь у реалізації та моніторингу виконання відповідних зобов'язань. Відповідно, сфери діяльності екологічних НУО в Україні значною мірою корелюють із пріоритетами, визначеними цими угодами [32].

Таким чином, міжнародні нормативно-правові акти, навіть якщо не є безпосередньо імперативними, формують правовий контекст функціонування екологічних НУО в Україні, сприяють інтеграції міжнародних стандартів участі

громадськості у національне законодавство, а також створюють підґрунтя для їхньої активної участі у формуванні та реалізації державної екологічної політики.

Отже, підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що правове регулювання діяльності міжнародних екологічних неурядових організацій в Україні становить комплексну та багаторівневу систему, яка поєднує положення національного законодавства та міжнародно-правових зобов'язань держави. Законодавчі акти України, зокрема Закони "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про екологічну експертизу", "Про оцінку впливу на довкілля", "Про доступ до публічної інформації", закріплюють низку важливих механізмів участі громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень, передбачаючи також можливості для залучення міжнародних та національних НУО до екологічного управління, контролю та оцінки впливу.

Особливу роль у формуванні нормативних засад для участі екологічних НУО відіграє Орхуська конвенція, яка запроваджує стандарти доступу до екологічної інформації, участі в ухваленні рішень та доступу до правосуддя у сфері довкілля. Її імплементація в українське законодавство засвідчує формальну відкритість до міжнародних підходів, хоча на практиці залишається низка викликів щодо ефективної реалізації задекларованих принципів.

Додатково, вплив на правовий статус і діяльність екологічних НУО в Україні справляють й інші міжнародні інструменти, зокрема документи Ради Європи та численні багатосторонні природоохоронні угоди, стороною яких є Україна. Вони визначають загальний нормативний контекст і напрями діяльності громадянського суспільства у сфері охорони довкілля.

Загалом, хоча правова база створює формальні умови для функціонування міжнародних екологічних НУО, її подальший розвиток має бути спрямований на усунення прогалин між правовими деклараціями та їхнім практичним застосуванням,

включаючи вдосконалення підзаконних актів, забезпечення реального врахування громадської думки, підвищення правозастосовчої ефективності та розширення процедурних прав екологічних організацій у сфері захисту довкілля.

3.2. Участь українських НУО у міжнародних екологічних ініціативах: внесок у боротьбу з глобальними викликами

У сучасному світі неурядові організації (НУО) відіграють дедалі важливішу роль у вирішенні складних глобальних екологічних проблем. Зміна клімату, втрата біорізноманіття та забруднення довкілля є викликами, що вимагають скоординованих зусиль на міжнародному рівні, і саме НУО часто стають рушійною силою цих зусиль. Україна, зі своїми значними екологічними проблемами та досвідом конфлікту, має активний та різноманітний сектор екологічних НУО. Унікальний контекст країни, що поєднує екологічні виклики з наслідками триваючого конфлікту, формує особливу роль та діяльність її екологічних НУО.

Подвійний виклик екологічної деградації та конфлікту може призвести до того, що українські НУО віддаватимуть перевагу певним екологічним проблемам або підходам, які відрізняються від НУО в більш стабільних регіонах. Війна завдала прямої шкоди довкіллю і може змістити акцент на нагальне відновлення та стійкість, що потенційно впливає на їхню участь у довгострокових глобальних ініціативах. Водночас, міжнародна співпраця може бути вирішальною для українських НУО в отриманні доступу до ресурсів, експертизи та адвокаційних платформ, особливо враховуючи обмеження, спричинені конфліктом. Міжнародні партнерства можуть забезпечити фінансову підтримку, технічну допомогу та можливості для підвищення обізнаності про екологічні проблеми України на глобальному рівні.

Україна має розгалужену мережу неурядових організацій, які працюють у сфері охорони навколишнього середовища, кожна з яких має свій унікальний фокус та напрямки діяльності.

Українська природоохоронна група (УПГ) – це незалежна громадська організація, яка займається охороною природи, зокрема збереженням біорізноманіття, захистом природних територій та просуванням екологічних реформ в Україні. Заснована у 2014 році фахівцями з охорони природи, УПГ зосереджується на створенні та підтримці природоохоронних територій, виявленні незаконної лісової діяльності, моніторингу оцінки впливу на довкілля, зборі та аналізі даних про рідкісні види та оселища, а також на вдосконаленні природоохоронного законодавства. Організація активно співпрацює на міжнародному рівні, є членом Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) та бере участь у роботі Смарагдової мережі [48]. УПГ здійснює моніторинг лісозаготівель та співпрацювала у створенні карт екологічно важливих територій. Організація також є частиною міжнародного проєкту щодо Смарагдової мережі разом із чеськими та іншими партнерами. Раннє заснування УПГ та її зосередженість на практичній природоохоронній діяльності, а також членство в МСОП, створюють міцну основу для міжнародної співпраці в ініціативах, пов'язаних із біорізноманіттям. Участь у глобальній мережі, такий як МСОП, забезпечує доступ до ресурсів, експертизи та платформи для міжнародної взаємодії [49].

Екодія (Центр екологічних ініціатив) – найбільша українська екологічна НУО, яка займається питаннями зміни клімату, чистої енергії, сталого сільського господарства та зеленого відновлення. Організація активно бере участь у міжнародній адвокаційній діяльності та співпраці. Екодія є членом мереж CAN Europe та ЕЕВ та співпрацює з Greenpeace. Організація здійснює моніторинг екологічної шкоди, завданої війною. Розмір Екодії та її зосередженість на системних змінах роблять її ключовим гравцем у міжнародних адвокаційних зусиллях, пов'язаних із кліматом та енергетикою, особливо в контексті зеленого відновлення України. Членство у великих європейських

мережах, таких як CAN Europe та ЕЕВ, посилює їхній голос та надає платформи для впливу на міжнародну політику.

Однією з найвідоміших і найбільш резонансних ініціатив Центру екологічних ініціатив «Екодія» є кампанія, спрямована на повну відмову України від використання викопного палива та перехід до стовідсотково відновлюваних джерел енергії до 2050 року. Ця ініціатива має комплексний характер і охоплює як питання кліматичної політики, так і соціально-економічні аспекти сталого розвитку [50].

У межах цієї діяльності «Екодія» виступає за поетапне закриття вугільних електростанцій, що мають негативний вплив як на довкілля, так і на здоров'я населення. При цьому важливим елементом є концепція справедливого енергетичного переходу, яка передбачає соціальний захист працівників вугільної галузі та трансформацію шахтарських регіонів. Організація активно бере участь у розробці та громадському обговоренні національних стратегій у сфері клімату та енергетики, зокрема щодо виконання зобов'язань України в межах Паризької кліматичної угоди.

Крім того, «Екодія» докладає значних зусиль для популяризації відновлюваної енергетики серед населення, підтримує розвиток енергетичних кооперативів і виступає за підвищення енергоефективності на рівні місцевих громад. Її експерти здійснюють аналітичну роботу, готують дослідження і рекомендації для органів державної влади, а також беруть участь у міжнародних кліматичних форумах, зокрема в конференціях Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (COP).

Ресурсний та аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (РАЦ) – аналітичний центр, що займається дослідженнями у сфері екологічної політики та права, розбудовою потенціалу та регіональними ініціативами. Аналітична природа РАЦу передбачає здатність надавати аналітичну та стратегічну підтримку міжнародним дискусіям та ініціативам у сфері екологічної політики, пов'язаним з Україною та

ширшим регіоном. Їхня зосередженість на дослідженнях та аналізі політики позиціонує їх як джерело експертизи для міжнародних організацій.

У лютому 2025 року центр «Суспільство і довкілля» оприлюднив аналітичну записку «Зелені робочі місця: від концепції до практичного втілення», яка стала вагомим внеском у формування політики сталого розвитку та повоєнного відновлення України. За даними звіту, «зелені робочі місця» – це не просто вакансії у сфері екологічних технологій, а комплексний підхід до створення робочих місць, які:

- сприяють зниженню впливу на довкілля;
- впроваджують енергоефективні технології та методи зменшення викидів;
- оптимізують використання природних ресурсів;
- сприяють перехідному процесу до низьковуглецевої економіки [50].

Також звіт містить результати дослідження щодо особливостей формування та розвитку поняття зелені робочі місця у державній політиці та законодавстві України та ЄС. Результати дослідження є актуальними в контексті відбудови України від наслідків російської агресії та вступу України до ЄС. Метою дослідження було проаналізувати відповідні політики та законодавство ЄС та України в контексті вступу до ЄС та повоєнного відновлення, результати попередніх напрацювань у цій сфері в Україні, зокрема щодо оцінки кількості зелених робочих місць та потреби у них в процесі відбудови [50].

UAnimals – це українська зоозахисна організація, заснована в 2016 році. Організація бере активну участь у притулку та реабілітації тварин під час російського вторгнення в Україну. Хоча діяльність UAnimals зосереджена на добробуті тварин, їхня робота, особливо у відповідь на війну, підкреслює взаємозв'язок зусиль із захисту довкілля та тварин і може зробити внесок у міжнародні дискусії з цих питань у

конфліктних ситуаціях. Їхня швидка реакція під час війни демонструє здатність до ефективних дій у кризових ситуаціях [52].

Крім того, діяльність української НУО інтегрується у численні міжнародні ініціативи, програми, рамкові документи, партнерства та політики, зокрема в контексті євроінтеграції та повоєнного зеленого відновлення України. Так, як вже зазначалося, Українська природоохоронна група (УПГ) є членом Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) — провідної світової мережі збереження природи, що забезпечує наукове підґрунтя для політик захисту біорізноманіття. УПГ активно бере участь у реалізації Смарагдової мережі — загальноєвропейської ініціативи в межах Бернської конвенції, спрямованої на охорону оселищ та видів, які перебувають під загрозою зникнення. За підтримки Світового банку впроваджується проєкт зі зміцнення спроможності України щодо створення, моніторингу та управління об'єктами Смарагдової мережі. Така діяльність є прикладом імплементації міжнародних природоохоронних стандартів в український контекст [53].

Організація «Екоклуб» активно співпрацює з WWF International — однією з найбільших природоохоронних організацій у світі. Крім того, «Екоклуб» є учасником Глобального договору ООН, що свідчить про прихильність організації до принципів корпоративної сталості. Зокрема, «Екоклуб» також виступає національним прихильником Золотого стандарту (Gold Standard) — глобального сертифіката для проєктів, спрямованих на скорочення викидів парникових газів з одночасним досягненням цілей сталого розвитку.

Українські НУО також беруть участь у великій кількості міжнародних проєктів, що фінансуються німецьким агентством GIZ, Міжнародною кліматичною ініціативою (IKI), Європейським Союзом, Світовим банком, ОЕСР, ПРООН, ЮНЕП та іншими партнерами. Ці проєкти охоплюють сфери переходу до чистої енергії, посилення кліматичної дипломатії, захисту біорізноманіття, адаптації до змін клімату, сталого управління ресурсами та імплементації принципів зеленої економіки. Особливо слід

відзначити роль ІКІ, яка підтримує як двосторонні, так і регіональні проєкти, що тісно пов'язані з підвищенням спроможності України в екологічній політиці .

Важливим є і партнерство українських НУО з Програмою розвитку ООН (ПРООН), Програмою ООН з довкілля (ЮНЕП) та Європейською економічною комісією ООН (ЄЕК ООН). Спільно з ОЕСР, ці агентства запустили Платформу дій для зеленого відновлення України — ініціативу, що має на меті інтеграцію екологічних стандартів у процеси післявоєнної реконструкції. У цьому контексті значну увагу приділяється оцінці екологічної шкоди, спричиненої війною, а також напрацюванню відповідних інструментів для її відшкодування [54].

Відповідно українські неурядові екологічні організації зіштовхуються з низкою суттєвих викликів та обмежень, що ускладнюють їхню міжнародну діяльність, особливо в умовах триваючої воєнної агресії. Однією з ключових проблем є загроза безпеці персоналу та обмеження операційної діяльності, зокрема в прифронтових регіонах, де реалізація природоохоронних ініціатив є найбільш необхідною, але водночас і найнебезпечнішою. Постійна ескалація бойових дій призводить до дезорганізації регулярної роботи, вимагаючи оперативної переорієнтації на невідкладні питання, що виникають у контексті війни.

Значним викликом є також обмежений доступ до територій, які зазнали серйозних екологічних ушкоджень, що ускладнює проведення об'єктивного моніторингу стану довкілля, підготовку екологічної оцінки та реалізацію програм з відновлення. Крім того, наявна потреба у задоволенні нагальних гуманітарних запитів, таких як забезпечення життєво важливими ресурсами постраждалого населення, часто відволікає ресурси (людські, фінансові, інформаційні) від стратегічних природоохоронних завдань [55].

Не менш важливими є бюрократичні труднощі та логістичні бар'єри, які постають перед НУО у процесі міжнародної співпраці. Йдеться, зокрема, про

ускладнений доступ до міжнародного фінансування, обмежену мобільність експертів, затримки з імпортом технічного обладнання, а також про правові та адміністративні перепони у реалізації транскордонних екологічних проєктів. В умовах війни особливої актуальності набуває потреба у створенні гнучких і адаптивних механізмів співпраці, які дозволили б ефективніше інтегрувати українські НУО у міжнародні екологічні процеси, попри обмеження, спричинені збройним конфліктом.

Окрім загроз, зумовлених збройним конфліктом, українські неурядові екологічні організації (НУО) стикаються з низкою системних викликів, які ускладнюють їхню ефективну діяльність у міжнародному контексті. Однією з ключових проблем залишається хронічна нестача фінансових ресурсів. Більшість українських НУО значною мірою залежать від іноземного фінансування, що робить їх уразливими до зовнішньополітичних змін, скорочення міжнародних програм підтримки або пріоритетних переорієнтацій донорів. Така фінансова залежність обмежує можливість довгострокового стратегічного планування та створює ризики нестабільності функціонування.

Додатковим фактором, що стримує потенціал НУО, є нерівномірний рівень інституційного розвитку. У низці організацій спостерігається недостатній рівень професіоналізації, що проявляється у нестачі кваліфікованих кадрів, слабкому адміністративному управлінні та обмеженій участі громадян. Це зменшує спроможність таких організацій залучати ресурси, впливати на формування екологічної політики та забезпечувати сталість своєї діяльності [56].

Окремо слід відзначити ризики, пов'язані з недосконалою системою підзвітності та контролю за розподілом міжнародної допомоги, що в умовах надзвичайної ситуації може створювати простір для корупційних проявів. Це, своєю чергою, послаблює довіру як з боку донорських організацій, так і з боку громадськості, що особливо критично у сфері екологічного врядування, де прозорість є ключовою передумовою успіху.

Попри те, що українські неурядові екологічні організації активно працюють над вирішенням широкого кола глобальних екологічних проблем, триваючий конфлікт значною мірою змістив їхні пріоритети. Основна увага тепер зосереджена на документуванні та пом'якшенні екологічних наслідків війни, а також на просуванні сталого відновлення після конфлікту. Зокрема, численні звіти, що фіксують екологічні збитки, завдані війною, підкреслюють важливість зеленого відновлення. При цьому співпраця українських НУО з міжнародними ініціативами, такими як Смарагдова мережа, а також їхня участь у глобальних екологічних платформах, вказують на їхню відданість вирішенню екологічних проблем у міжнародному контексті. Це також демонструє розуміння того, як екологічні проблеми взаємопов'язані, і підкреслює необхідність міжнародної співпраці для їх ефективного вирішення.

Незважаючи на складні обставини, спричинені збройною агресією, українські екологічні неурядові організації демонструють високу адаптивність і продовжують ефективно реалізовувати свої цілі шляхом співпраці з міжнародними партнерами. Ця взаємодія охоплює як спільні проєкти з моніторингу та реагування на екологічні виклики, так і залучення до формування політик сталого відновлення України відповідно до міжнародних екологічних норм та стандартів.

Одним із прикладів такої співпраці є партнерство між Центром екологічних ініціатив «Екодія» та міжнародною екологічною організацією Greenpeace. З 2022 року обидві організації здійснюють комплексні заходи з картографування екологічної шкоди, спричиненої військовими діями на території України. Результати цих досліджень мають на меті не лише задокументувати наслідки збройного конфлікту для довкілля, але й сформувати доказову базу для подальшого притягнення агресора до міжнародної юридичної відповідальності за екологічні злочини. Крім того, у межах цього партнерства було створено спеціальний фонд підтримки переміщених українських екологічних активістів, що сприяє збереженню кадрового потенціалу екологічного руху навіть у надзвичайних умовах [57].

Програмна діяльність Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні є ще одним показовим прикладом міжнародної технічної допомоги, спрямованої на підтримку євроінтеграційного курсу держави в екологічному вимірі. У співпраці з урядом України ПРООН здійснює екологічний і кліматичний скринінг державних політик, а також бере участь у розробці рамкового документу — Екологічного договору для України (The Environmental Compact for Ukraine). Цей документ має стати інтегрованою платформою для формування національної політики з охорони довкілля, відновлення та адаптації до зміни клімату, узгодженої з європейським Зеленим курсом (EU Green Deal) та цілями сталого розвитку ООН [58].

У сфері забезпечення екологічної безпеки водних ресурсів відзначається активна співпраця між Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та урядовими структурами України. Зокрема, міжнародні партнери надають технічну та експертну підтримку у розробці Національної програми з планування безпеки води (Water Safety Planning). Ця програма ґрунтується на рекомендаціях ВООЗ і спрямована на мінімізацію ризиків для здоров'я населення шляхом впровадження ефективного моніторингу та управління водопостачанням, особливо в умовах порушеної інфраструктури внаслідок війни.

Успішна міжнародна співпраця часто передбачає партнерство українських НУО з більшими, добре зарекомендованими міжнародними організаціями або урядовими органами, що дозволяє залучати їхні ресурси, експертизу та мережі для досягнення спільних екологічних цілей. Наведені приклади демонструють співпрацю з агенціями ООН, міжнародними НУО, європейськими органами та національними агентствами, що свідчить про стратегічний підхід до партнерства. Ці співпраці охоплюють широкий спектр екологічних питань, від оцінки нагальних воєнних збитків та гуманітарної підтримки до довгострокових цілей сталого розвитку, таких як зелений перехід та збереження біорізноманіття, що демонструє адаптивність та всебічний характер цих партнерств. Різноманітні сфери співпраці підкреслюють багатогранність екологічних

проблем, з якими стикається Україна, та готовність міжнародної спільноти підтримувати різні аспекти екологічної діяльності.

Міжнародна діяльність українських неурядових організацій суттєво впливає на розвиток екологічного руху як у національному, так і глобальному вимірах. По-перше, активна участь українських НУО у міжнародних екологічних процесах сприяє підвищенню глобальної обізнаності щодо екологічних наслідків збройного конфлікту. Їхня діяльність дозволяє включити у міжнародний екологічний дискурс специфічний досвід країни, що перебуває в умовах військових дій, що, своєю чергою, збагачує порядок денний сталого розвитку новими викликами, такими як екологічна безпека в умовах війни.

По-друге, через активну участь в ініціативах під егідою Європейського Союзу, ООН та інших міжнародних організацій, українські екологічні НУО беруть участь у формуванні та імплементації норм міжнародного екологічного права. Їхня адвокаційна діяльність сприяє закріпленню принципів екологічної справедливості та підзвітності, зокрема в контексті післяконфліктного відновлення.

Крім того, українські НУО забезпечують трансфер знань та обмін найкращими практиками у сфері кліматичної політики, охорони біорізноманіття, переходу до сталої енергетики та екологічної освіти. Вони слугують мостом між національним досвідом та глобальними стандартами, сприяючи гармонізації екологічної політики України з міжнародними зобов'язаннями.

Також важливим є те, що, попри загрози, спричинені війною, українські екологічні організації демонструють стійкість і послідовність у продовженні своєї місії. Це надихає міжнародну спільноту на активнішу підтримку екологічних ініціатив у кризових умовах та сприяє формуванню нового розуміння ролі громадянського суспільства в екологічному врядуванні.

Наостанок, залучення міжнародних партнерів, зокрема через освітні програми, грантову підтримку та участь у глобальних кампаніях, посилює розвиток екологічної культури в Україні, особливо серед молоді. Таке співробітництво сприяє формуванню нового покоління екологічно свідомих лідерів, здатних ефективно відповідати на сучасні виклики охорони довкілля у глобалізованому світі.

Узагальнення викладеного матеріалу засвідчує що, українські екологічні НУО демонструють активну та різноманітну участь у широкому спектрі міжнародних екологічних ініціатив, охоплюючи питання зміни клімату, збереження біорізноманіття, боротьби із забрудненням та подолання екологічних наслідків конфлікту. Вони роблять значний внесок через адвокацію, дослідження, природоохоронні проекти та інформаційні кампанії, демонструючи адаптивність та стійкість перед обличчям постійних викликів. Незважаючи на величезні труднощі та обмеження, особливо спричинені війною, їхня відданість справі охорони довкілля та сталого розвитку залишається непохитною. Міжнародна співпраця відіграє вирішальну роль у посиленні впливу українських НУО, забезпечуючи їх необхідними ресурсами, експертизою та платформами для глобальної взаємодії. Українські екологічні НУО є важливими гравцями на міжнародній арені, маючи значний потенціал для подальшого та життєво важливого внеску в глобальний екологічний рух, особливо в контексті післявоєнного відновлення України та її переходу до більш зеленого майбутнього.

Українські екологічні НУО, незважаючи на складні умови роботи, є значними учасниками міжнародного екологічного руху, демонструючи відданість, інноваційність та сильну прихильність до вирішення як національних, так і глобальних екологічних проблем. Їхня постійна участь та вплив підкреслюють їхню життєво важливу роль та потенціал для майбутніх внесків. Постійна та посилена міжнародна підтримка та співпраця будуть необхідні для того, щоб українські екологічні НУО могли подолати перешкоди, підвищити свою ефективність та відігравати провідну роль у глобальному прагненні до екологічної стійкості та справедливості.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження міжнародно-правових аспектів діяльності неурядових організацій (НУО) у сфері міжнародного екологічного права (МЕП) було підтверджено гіпотезу про зростаюче значення та незамінну роль НУО у формуванні, розвитку та реалізації міжнародних екологічних норм і стандартів.

Проаналізовано правову природу екологічних НУО та з'ясовано, що, попри відсутність класичного статусу суб'єктів міжнародного права, вони набувають функціональної міжнародної правосуб'єктності. Це дозволяє їм брати участь у міжнародно-правовому регулюванні охорони довкілля, виступати у ролі експертів, спостерігачів, учасників переговорних процесів, здійснювати моніторинг та контроль за виконанням екологічних зобов'язань.

Визначено основні напрями та форми участі НУО у сфері МЕП: розробка міжнародних екологічних стандартів і договорів, правозахисна та адвокаційна діяльність, просвітницька робота, реалізація природоохоронних проєктів, боротьба зі зміною клімату та збереження біорізноманіття. Їхня діяльність спрямована на досягнення сталого розвитку, захист екологічних прав та забезпечення екологічної безпеки.

Досліджено приклади взаємодії НУО з міжнародними міжурядовими організаціями, такими як ООН, ЮНЕП, ЄЕК ООН, Рамкова конвенція ООН про зміну клімату та ін. Виявлено, що у багатьох міжнародних угодах передбачено механізми участі НУО у вигляді акредитації, статусу спостерігача, подання звітів, участі у засіданнях конференцій сторін, що надає їм змогу впливати на прийняття рішень.

Оцінка впливу діяльності провідних НУО, зокрема Greenpeace, WWF, Friends of the Earth, засвідчила їхній потужний внесок у формування міжнародної екологічної політики. Через дослідження, адвокаційні кампанії, правові дії та міжнародну

співпрацю вони впливають на розробку міжнародних норм, підвищують екологічну свідомість та посилюють тиск на держави щодо дотримання екологічних зобов'язань.

Проаналізовано також роль НУО в Україні — як міжнародних, що працюють на її території, так і вітчизняних, які активно залучаються до міжнародних ініціатив. Встановлено, що хоча національне законодавство створює загальні умови для діяльності НУО, воно потребує вдосконалення з урахуванням міжнародних стандартів участі громадськості в екологічному врядуванні.

Окреслено ключові проблеми правового регулювання участі НУО в міжнародному екологічному процесі — зокрема, відсутність єдиного нормативного визначення їхнього статусу, обмежений доступ до прийняття рішень, нерівномірний рівень впливу та фінансування. Водночас перспективи подальшого розвитку включають інституційне закріплення ролі НУО, розширення механізмів їхньої участі та поглиблення партнерства з державами й міжнародними структурами.

Загалом проведене дослідження підтвердило гіпотезу про зростаюче значення і незамінну роль неурядових організацій у системі міжнародного екологічного права. Попри наявні правові та практичні виклики, їхній вплив на формування та реалізацію міжнародно-правових норм у сфері охорони довкілля є суттєвим. Подальше зміцнення правових механізмів їх участі та розвиток партнерства між державами, міжнародними організаціями й НУО є ключовим чинником ефективної охорони навколишнього середовища на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігун У. Партнерські стосунки неурядових організацій і органів влади в розробці екологічної політики. URL: <http://pdp.org.ua/>
2. Лобас М. Г. Міжнародні організації: роль, класифікація, функції. *Агроінком*. № 1-4, 2009. С. 12-14.
3. Жан Тускоз. Міжнародне право. Київ-Будапешт: АртЕк, 1998. 416 с.
4. Статут Організації Об'єднаних Націй: від 26 червня 1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
5. A'yun A. Repositioning Environmental NGOs: Either as non-Governmental or Private Sector Organizations. *Journal of Social Development Studies*. 2023. URL: <https://doi.org/10.22146/jsds.6822>.
6. Michael A., Michele B. Part VI Actors, Ch.38 Non-State Actors. *The Oxford Handbook of International Environmental Law*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780198849155.003.0038>.
7. Обиход Г. О. Неурядові екологічні організації на території України: типологія, діяльність і стратегічні орієнтири розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015, 10: 204-207.
8. Definitions of an NGO. URL: <https://www.gdrc.org/ngo/wb-define.html> (дата звернення: 11.12.2024)
9. Вахович І., Смолич Д. Неурядові організації: сутність поняття, ознаки, цілі та функції. *Економіка та суспільство*. 2022 (46). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-31>
10. Хар О. Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій: ключові функціональні особливості. *Регіональні студії* 18 (2019). С. 94-99.
11. Екологічна енциклопедія. Т. 3. О-Я / Всеукр. екологічна ліга; голов. ред. А. В. Толстоухов. Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2008. Т. 3. 472 с.

12. Partelow S., Winkler K. J., Thaler G. M. Environmental non-governmental organizations and global environmental discourse. PLoS One. 2020 May 27. doi: 10.1371/journal.pone.0232945.
13. Резолюція ЕКОСОП 288 (X) від 27 лютого 1950 р. URL: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31832.htm>
14. ECOSOC Resolution 1296 (XLIV), 23 May 1968. URL: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/007/92/IMG/NR000792.pdf>
15. Campagna C., Fernández T. A Comparative Analysis of the Vision and Mission Statements of International Environmental Organisations. Environmental Values, 16, 2007. P. 369-398. URL: <https://doi.org/10.3197/096327107X228409>.
16. Club of Rome – Homepage. URL: <http://www.clubofrome.org> (дата звернення: 27.02.2025).
17. Ільницька У. Особливості міжнародно-правової суб'єктності неурядових організацій. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Випуск 24 (2012). С. 84-91. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38126/15-Ilnytska.pdf> (дата звернення: 01.05.2025)
18. Lesh D. The Club of Rome. Prehospital and Disaster Medicine, 1. 1985. P. 291-292. URL: <https://doi.org/10.1017/S1049023X00044800>.
19. King A. The Club of Rome A Case Study of Institutional Innovation. Interdisciplinary Science Reviews, 4, 1979. P. 54-64. URL: <https://doi.org/10.1179/030801879789801722>.
20. Божко С. Роль римського клубу в становленні концепції сталого розвитку. Socio, 2020. С. 50-55. URL: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2020-10-06>.
21. Club of Rome – Club of Rome Annual Report 2024. URL: https://www.clubofrome.org/wp-content/uploads/2024/10/ClubofRome_Annual_Report_2024-1.pdf (дата звернення: 25.03.2025).

22. Eden S. Greenpeace. *New Political Economy*. 9(4), 2004. P. 595–610. <https://doi.org/10.1080/1356346042000311191> (дата звернення: 28.03.2025).
23. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 31.03.2025).
24. Fletcher, S., & Evans, T. (2025). Optimism for a global plastics treaty.. *Science*, 387 6730, 119. URL: <https://doi.org/10.1126/science.adv2404> (дата звернення: 31.03.2025).
25. Aaron Laur, Ning Li, Monica Pacheco-Fabig. International Union for Conservation of Nature (IUCN). *Yearbook of International Environmental Law*. Volume 28, 2017. P. 527–539. URL: <https://doi.org/10.1093/yiel/yvy075> (дата звернення: 29.03.2025)
26. Membership – Fauna & Flora International. URL: <https://www.fauna-flora.org/support/membership/> (дата звернення: 31.03.2025).
27. Please help save Siamese crocodiles – Fauna & Flora International. URL: <https://www.fauna-flora.org/appeals/save-crocodiles/> (дата звернення: 31.03.2025).
28. Dreyer E., Hansen T., Holmberg K., Olsen T., Strippel J. Towards a global plastics treaty: tracing the UN negotiations. *Lund University*. Lund, Sweden. 2024. URL: <https://static1.squarespace.com/static/6386061f020def54934e5e6a/t/65ed95a58abb27245535b490/1710069159705/Dreyer+et+al+%282024%29+-+Towards+a+Global+Plastics+Treaty+-+Tracing+the+UN+negoitations+minskad+pdf.pdf> (дата звернення: 30.03.2025).
29. Чернявська, Л. Н., Манжола В. А. ООН і міжнародні неурядові організації (МНУО): нова якість взаємовідносин в умовах трансформації політичної системи світу. *Акутальні проблеми міжнародних відносин*. 2005. С. 114-120.
30. Рябика М. М., Потапов О. М. Організація – основоцентричний документ екологічної демократії. *Правозахисний рух: історія і сучасність : матеріали IX Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*. 2016. С. 134-136.
31. Kassas, M. (1983). The International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN). *Environmental Conservation*, 10. P. 1-3. URL: <https://doi.org/10.1017/S0376892900011802> (дата звернення: 03.04.2025).

32. Медведєва М. О. Участь неурядових організацій в реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища. *Актуальні проблеми політики*. № 45 (2012). С. 84-94.
33. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_015 (дата звернення: 04.04.2025).
34. Tarlock A. D. The role of non-governmental organizations in the development of international environmental law. *Chi.-Kent L. Rev.*, 68. 1992. P. 61-62.
35. Our Work. Global Movement to Tackle Climate Change. 350.org. (n. d.). URL: <https://350.org/> (дата звернення: 03.04.2025).
36. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
37. Лациба М. В. Як розуміти новий закон «Про громадські об'єднання». К. : Укр. незалежн. центр політ. дослідж., 2013. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua> (дата звернення: 20.04.2025).
38. Яцина М. «Неурядові організації» vs.«громадські організації»: до питання співвідношення. *Актуальні проблеми правознавства*. Тернопіль. 2022. № 4. С. 117-123.
39. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі: Меморандум Ради Європи від 05 липня 2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_209#Text (дата звернення: 14.04.2025).
40. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 16.04.2025).

41. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 17.04.2025).
42. Про екологічну експертизу : Закон України від 09.02.1995 № 45/95-ВР : станом на 18 груд. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-вр#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
43. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
44. Оцінка впливу на довкілля: можливості для громадськості (посібник). Є. Алексєєва, за заг. ред. О. Кравченко. Видавництво «Компанія “Манускрипт”». Львів, 2017. 36 с.
45. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
46. Краснова М. Проблеми імплементації в Україні положень Орхуської конвенції. *Наукові записки. Том 18. Правознавство*. 2000. С. 25-28. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/82cbd58d-9f25-4880-9b87-4f487b15fed4/content>
47. Сачко О. В. Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій: стан і перспективи розвитку/Legal personality of international non-dovovernmental organizations: status and development prospects. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції : зб. наук. пр./* редкол.: О. Л. Соколенко (відп. ред) та ін. Д.: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 4., С. 230-236.
48. Ukrainian Nature Conservation Group. IUCN. URL: <https://iucn.org/our-union/members/iucn-members/ukrainian-nature-conservation-group> (дата звернення: 22.04.2025).

49. Українська природоохоронна група – Головна. URL: <https://uncg.org.ua/> (дата звернення: 22.04.2025).
50. Справедлива трансформація вугільних регіонів. Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/diyalnist/transition> (дата звернення: 22.04.2025).
51. Зелені робочі місця: від концепції до практичного втілення. Аналітична записка – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». URL: <https://rac.org.ua/vijna-ta-povoyenna-vidbudova-uk/zeleni-robochi-mischya-i-povoyenna-vidbud/> (дата звернення: 21.04.2025).
52. UAnimals. UAnimals. URL: <https://uanimals.org/en/> (дата звернення: 22.04.2025).
53. Marych K. M. Protection of wild flora and fauna: European standards and legislation of Ukraine. *Environmental law*. 2024. No. 3-4. P. 56–69. URL: <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2024.3-4.9> (дата звернення: 21.04.2025).
54. UNECE, UNEP, and OECD announce Platform for Action on the Green Recovery of Ukraine. UN Environment. URL: <https://surl.li/ijwmgz> (дата звернення: 22.04.2025).
55. The war in Ukraine poses unprecedented threats to aid workers. DIIS. URL: <https://www.diis.dk/en/research/the-war-in-ukraine-poses-unprecedented-threats-to-aid-workers> (дата звернення: 23.04.2025).
56. Pietrzyk-Reeves D., Monkos A., Volokhai M. Environmental Activism in Ukraine: Everyday Concerns as Reasons for Civic Mobilization. *Journal of Civil Society*, 20(4), 2024. P. 341–358. URL: <https://doi.org/10.1080/17448689.2024.2407331> (дата звернення: 23.04.2025).
57. Support environmental activists from Ukraine: donate now. Ecoaction. URL: <https://en.ecoaction.org.ua/support> (дата звернення: 23.04.2025).
58. UNDP lends support as Environmental Compact for Ukraine is unveiled. UNDP. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/undp-lends-support-environmental-compact-ukraine-unveiled> (дата звернення: 23.04.2025).